

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number : 57
TEMMUZ - AĞUSTOS - EYLÜL
1982
JULY - AUGUST - SEPTEMBER

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. on Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives act as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 57

TEMMUZ - AĞUSTOS - EYLÜL 1982

Başyazı : 1982 yılı yayın çalışmalarımız	Nurettin HAZAR
Türkiye'de Kooperatifçilik eğitimi çalışmaları üzerine bir araştırma	Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ Doç. Dr. Celal ER
Yüreğir Ovasında Karpuz üretimi ve Pazar- laması	Doç. Dr. Oğuz YURDAKUL Dr. Mustafa SOYSAL
Kooperatifliğimizin dünü, bugünü, yarını	Mehmet GÖNEN
Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatifliğin dünü, bugünü, yarını	Bülent ÖZESEN

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından

Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Fiyatı : 125 TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA

Tel : 18 82 44 - 18 82 45

★

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi

Nurettin HAZAR

Yazı İşleri Müdürü

Kâzım SEÇER

★

Yayın Komitesi

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ - Aydın İMAMOĞLU

Nail TAN - İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

★

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

ERGÜN Matbaası — ANKARA

Tel : 19 57 06

COO-OPERATION

Number . 57

JULY - AUGUST - SEPTEMBER 1982

Editorial : 1982 publication activities	Nurettin HAZAR
A Study on the Co-operative Training Activities in Turkey	Assoc. Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ Assoc Prof. Dr. Celal ER
Watermelon Production and Marketing in Yüreğir Plains	Assoc. Prof. Dr. Oğuz YURDAKUL Dr. Mustafa SOYSAL
Past, Present and Future of Our Co-operation	Mehmet GÖNEN
The Past Evolution, Present Status and Future Prospects of Agricultural Co-operation in Turkey	Bülent ÖZESEN

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association
Correspondance Address :

Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenişehir - ANKARA
Tel : 18 82 44 - 18 82 45

Proprietor on behalf of the Turkish Co-operative Association
Responsible Editor

Nurettin HAZAR

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

BAŞYAZI

1982 YILI YAYIN ÇALIŞMALARIMIZ

Nurettin HAZAR

Türk Kooperatifçilik Kurumunun iki periyodik yayın organı neşriyatına 1983 yılında da düzenli bir şekilde devam edecektir.

Bunlardan üç aylık «Kooperatifçilik» dergisinin ilk sayısı, Kurumun kurulduğu yıl olan 1931'in Kasımında yayınladığına göre, arada zaman-zaman fasılalar verilmiş olduğu dikkate alınmazsa, 51'inci yayın yılını yaşamaktadır.

İkinci yayın organımız aylık «Karıncı» ise, Haziran 1934 den beri aksamadan ve ara vermeden neşriyatına devam etmektedir. «Karıncı» günümüzdeki mesleki dergilerden en uzun ömürlüsü olsa gerektir. İki yıl sonra O'nun 50. yaş dönümünü kutlayacağız.

Kurumumuz ve Yayın Komitemiz, kooperatifseverlerimizin tiryakisi olduğu ve her ay sabırsızlıkla bekledikleri «Karıncı»yı aynı intizamla okuyucusunun eline ulaştırmak için olinden gelen bütün gayreti gösterecektir.

«Kooperatifçilik» ilmi hüviyeti haiz olduğundan, bu vasfına yakışan yazılara yer vermeğe devam edecektir. Bu arada, 30 Haziran - 5 Temmuz arasında 8 ilde tertip ettiğimiz «Kooperatifçilik Haftası»nda ilim adamlarımız ve büyük kooperatif teşekkülleri yöneticileri tarafından sunulan tebliğlerin tamamını Kooperatifçilik'te basarak halkımızın ve kooperatiflerimizin istifadesine sunacağız. Bu tebliğler, «Kooperatifçilik»in iki sayısını dolduracaktır.

Geçen yıl kaybettiğimiz Büyük Türk Kooperatifçisi ve Kurumumuz eski Başkanlarından Remzi SAKA'nın (1894 - 1981) hatırasına «Kooperatifçilik» dergisinin bir Özel Sayısını çıkaracağı programa almış bulunuyoruz. «Remzi SAKA Özel Sayısı»nda, Merhumun ölümünden kısa bir süre önce yazıp bıraktığı ve henüz neşredilmemiş notlar ile kitaplarına girmemiş makaleleri yer alacaktır.

Geçen sayımızda ilân ettiğimiz kitap yayınlarımızın çoğu gerçekleştirilmiştir. 1982 yılı içinde bastırılan bu kitaplar şunlardır :

1) Atatürkümüzün 100. Doğum Yıldönümüne hasredilen ve «Kutlama Koordinasyon Komitesi»nce «100. Yıl Kooperatifçilik Kongresi diye adlandırılan (1) «Türkiye'de Kooperatifçilik Hareketi ve Kooperatifçiliğimizden Beklenen Gelişmeler» ana konulu X. Kongremiz 21-23 Aralık 1981 tarihlerinde yapıldıktan sonra, Kongrenin cereyanını anlatan ve sunulan tebliğleri içine alan büyük hacimli Kongre kitabımızı geçen yıl Türk Kültürüne armağan etmiştik. Bu yılda X. Kongreyi yabancılara tanıtmak üzere İngilizce «The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Develepment» adlı eseri neşretmiş bulunuyoruz.

2) Yılın ikinci kitabı olarak Şaban ERKİLET'in «Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları»nı kooperatiflerimizin istifadesine sunmakla büyük bir ihtiyacın karşılanmasına hizmet edilmiştir.

3) Bursa Uludağ Üniversitesi Öğretim Görevlilerinden Doç. Dr. Cemil KIVANÇ'ın «Türkiye Ekonomisinde Tarım Amaçlı Kooperatif İşletmeleri» adlı ilmi eser 1982 yılının üçüncü neşriyatı oldu.

Yayın programının geri kalan maddelerinde, Kurumuz eski Başkanlarından Nusret N. UZGÖREN'in hazırlamakta olduğu ve Türk Kooperatifçilik Tarihi ile Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarihine ışık tutacak olan eseri ile geçen yıl Türkçe ve İngilizcelerini çıkardığımız Kurum Broşürünün Fransızca ve Almanca nushaları vardır.

Bu arada, yılın başlangıcında hazırlanan programımızda yer almadığı halde, ani olarak başgösteren ihtiyacı karşılamak ve Danışma Meclisinde görüşülmekte olan Anayasa Tasarısına yetiştirilmek üzere «Anayasa'da Kooperatifçilik» adlı kitapçığı Ağustos 1982 ayı içinde bastırarak Kurucu Meclis ile Hükümet üyelerine sunmuş bulunuyoruz.

Kooperatifçi selâmlarımızla!..

(1) Kutlama Koordinasyon Başkanlığı, «Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümü Kutlama Programı», Sf. 69, Md. 6/7, Tifdruk A.Ş., İstanbul-1981.

WORK ON PUBLICATIONS IN 1982

By : Nurettin HAZAR

Two publications of the Turkish Cooperative Association will continue to be published regularly in 1982.

Since the first issue of the quarterly 'KOOPERATİFÇİLİK' has been published in November 1931, which is the year the Association has been established, disregarding interruptions from time to time, it is being published for 51 years.

The second publication which is a monthly one, called 'KARINCA' continues to be published since June 1934 without any interruptions. 'KARINCA' probably is one of the professional publications which appeared for a long time. Two years later we will celebrate its 50th anniversary.

This Association and the Publication Committee will exert every effort to have 'KARINCA' reach its readers regularly.

Since 'KOOPERATİFÇİLİK' is a scientific publication, it will continue to cover articles of this quality. The complete texts of the papers presented by the scientists and administrators of larger cooperative organizations during the 'COOPERATIVE WEEK' arranged in 8 provinces between June 30 and July 5, will be included in the two issues of the 'KOOPERATİFÇİLİK' quarterly, so that the people and cooperative workers will benefit.

We have included in our program to publish a special issue of the 'KOOPERATİFÇİLİK' quarterly, in the memory of the late Remzi SAKA (1894-1981), a former president of the Association and a great Turkish cooperative worker whom we have lost last year. In the 'REMZİ SAKA SPECIAL ISSUE' there will be the notes written by the late SAKA which have been unpublished and the articles written by him again which have not appeared in his books.

Most of the books announced in our last issue have been published. The books which have been published in 1982 are :

1) The book which covered the Xth Congress held between December 21-23, 1981 including the papers presented during the Congress, the main theme of which has been 'COOPERATIVE MOVEMENT IN TURKEY AND EXPECTED DEVELOPMENTS' and has been assigned as the '100th Year Cooperative Congress' (1) by the Celebration Committee of Atatürk's Centennial Birthday, has been presented to the Turkish culture last year. This year, in order to provide information on the Xth Congress, to foreigners, we have published the book in English carrying the title of 'THE COOPERATIVE MOVEMENT IN TURKEY AND ITS EXPECTED DEVELOPMENTS'.

2) The second book of the year has been 'TAXATION OF COOPERATIVES AND THEIR TAX PROBLEMS' by Şaban ERKİLET which answered a great need felt for such a publication by the cooperatives.

3) The scientific book entitled 'COOPERATIVE MANagements WITH AGRICULTURAL PURPOSES IN THE TURKISH ECONOMY' by Doç. Dr. Cemil KIVANÇ, a member of the Faculty of Bursa Uludağ University, became the third book published in 1982.

The following ones are in the publication program of the Association :

The book written by Nusret N. Uzgören, a former president of the Association which will enlighten the history of the Turkish Cooperative History and the history of the Turkish Cooperative Association as well. A pamphlet which has been published in English last year will be published again this time in French and German.

Despite the fact that it has not been included in our program prepared at the beginning of the year, but because of an urgent requirement, the booklet entitled 'COOPERATIVE MOVEMENT IN THE CONSTITUTION' has been printed in August 1982 and has been distributed to the members of the consultative Assembly which debates the draft Constitution and also to the members of the government.

With our cooperative regards,

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİMİ ÇALIŞMALARI UZERİNE BİR ARAŞTIRMA (1)

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ (2)

Doç. Dr. Celal ER (3)

ÖZET

Bu çalışmada, kooperatifçilik eğitimi yaptıran, kooperatif ve resmi kuruluşlara gönderilen anketlerle derlenen bilgiler değerlendirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilk ve orta dereceli okullarda kooperatifçilikle ilgili konular işlenmekte ve kooperatifçilik bilgisi verilmektedir. Özellikle ticaret liselerinde bu konuda daha geniş bir eğitim programı uygulandığı anlaşılmaktadır. Yüksek öğrenim Kurumlarında bilhassa Ziraat, İktisat fakülteleri ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinde öğrencilere teorik sayılabilecek bilgiler verilmekte, bunun yanısıra seminer v.b. uygulamalarda yaptırılmaktadır. Bakanlık, kooperatif Birlikleri ve Sendikalar daha ziyade memur veya üyelerinin eğitimine önem vermekte, ortakların eğitim seviyeleri oldukça farklı olduğundan başarı düşük olmaktadır. Az da olsa yönetim, işletme, muhasebe v.b. konularında sadece sendika ve kooperatif birliklerinde kurs ve seminer düzenlenmektedir. Bu konuda, bunlar üniversitelerle ve bakanlıklarla işbirliği yapılmaktadır. Fakat eğitim için yeterli araç ve gereçe sahip olunmadığı, eğitimde belirli bir müfredatın uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Son 10-15 yıl içerisinde her seviyede kooperatifçilik eğitiminden geçirilenlerin sayısı fevkalâde azdır.

1) Araştırmanın Yayın Komisyonuna verilmiş tarihi 12.5.1982 dir.

2) A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

3) A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Toplumumuzda kooperatifçilik anlayışı konusunda ve kooperatif fikri muhtevasında itiraf etmek durumundayız ki, bazı ciddi ayrılıklar bulunmaktadır. Ne var ki bu ayrılıkların temelini kooperatifçilik anlayışını objektif ve ilmi bir şekilde değerlendirerek elde edilmiş sonuçların olduğunu söylemek mümkün değildir. Genellikle dogmatik ve tartışma kabul etmez bir dünya görüşüne bağlı olanlar kooperatifçiliği kolektivizmin bir aracı olarak görmekte ve nihai hedefe ulaşmak için bunu bir basamak yapmak istemektedirler. Bunun acı tecrübesi birçok ülkede ve ülkemizde yaşanmış ve halâda aynı konudada ısrar edenlerin sayısı entellektüeller arasında azalmış değildir.

Bunun yanında kooperatif teşkilatlanmayı ve kooperatifçiliğin bizatihi kendisini bir araç değil bir gaye olarak benimsemiş olanlar da yok değildir. Bu her iki görüşte ilmi ve objektif tenkide müsait olmayıp dogmatik yanlışlarla malûldür.

İlmi manadaki kooperatifçilik anlayışı ve kooperasyon teşkilatlanma ne kolektivizme bir geçiş için bir basamak, ne de kooperatifçiliğin kendisi bizatihi bir amaçtır. Demokratik parlamententer sisteme sahip kalkınmış, sosyal ve ekonomik konulardaki önemli meselelerini halletmiş ülkelerde kooperatifçilik, kırlık bölgelerde ve şehirlerde yaşayan insanların hayat seviyelerini yükseltmek için etkili birer araç olarak kullanılmaktadır.

Nitekim bu anlayışı benimsemiş olan bir çok ülke, özellikle batı, orta ve kuzey Avrupa memleketleri milli kalkınma ve sosyal huzurun önemli bir aracı olarak kooperatifleri etkili bir şekilde tatbik etmişlerdir.

Kooperatif anlayış ve kooperatifçilik aslında batı kaynaklıdır ve ilk kooperatifler 19. asrın ortalarında İngilterede kurulmuştur. Bizim cemiyetimizde ise çok daha önceleri hem Türklerin örf ve adetlerindeki, daha doğrusu yaşama tarzındaki kardeşlik ve dayanışma ve ekonomik kalkınmanın geliştirilmesinde önemli görevler yapmış Ahilik teşkilatı kooperatif anlayışın temelini teşkil etmektedir. Ülkemizde bugünkü objektif ve ilmi anlamdaki kooperatifçilik hareketini 1923'den sonra Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk geliştirmiş ve kooperatifçiliğin bir kalkınma aracı olarak geliştirilmesini emir

buyurmuşlardır. Atatürk yeni Türkiyede ilk kooperatif kurucusu ve üyesidir. O bu davranışı ile konuya gereken önemin verilmesini işaret etmiş ve aynı zamanda bir uygulayıcı olarak yol göstermiştir.

LİTERATÜR ÖZETİ

Türkiye'de kooperatifçilik eğitiminin durumu ve bunun seviyesi ile problemlerini tesbit etmek gayesiyle yapılan bir araştırmaya rastlanmıştır. Kooperatifçilik ile ilgili yayınlarda, eğitimin, kooperatifçilik ilkelerinden biri olduğu savunulmuş ve bunun gerekliliği ve önemi üzerinde durulmuştur. Dışarda kooperatifçilik eğitimi ile bazı yayınların tercümeleri yapılarak (COOPERATIVE UNION 1968, LAIDLAW (1974)), bu suretle kooperatifçilik eğitimi üzerine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan kooperatifçilik konusunda yapılmış ilmi toplantılara tebliğler sunularak, eğitimin yararı ve Türkiye'de eğitim seviyesi ile kooperatifçilik eğitiminin gelişmesi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalara UZEL (1966), ARMAN (1968), ORHAN (1970), PASTANOĞLU (1970), FİNDİKOĞLU (1971) örnek gösterilebilir. Ayrıca çeşitli dergilerde bu konu ile ilgili makalelere de rastlamak mümkündür.

Bu araştırma, Türkiye'de kooperatifçilik eğitimi durumu ve eğitimde uygulanan metodların yeterliğini tesbit, ulaşılan kitleri belirlemek amacıyla, kooperatifçilik eğitimi yaptığı tahmin edilen kuruluşlara gönderilen anketlerden alınan bilgilere dayanmaktadır. (*) Türk Kooperatifçilik Kurumu «Eğitim çalışma grubu» tarafından 1981 yılında hazırlanan anket formları değişik seviyedeki (Üniversite, Bakanlık, Kooperatif Birlikleri) 25 ayrı kuruma gönderilmiş, bunların ancak 19 u bahse konu olan anketteki soruları cevaplandırılmışlardır. Ancak anlaşılır bilgi vermeyen 5 kuruluşun gönderdikleri cevaplar değerlendirme dışı bırakılmış ve böylece geriye kalan 14 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Anketlerle derlenen bilgiler sistematik bir şekilde analiz edilerek Türkiye'de belli başlı kooperatif birlik ve eğitim kuruluşlarındaki kooperatifçilik eğitim vaziyeti ortaya konulmaya çalışılmıştır.

(*) Anketlerin hazırlanmasında emeği geçen o zamanki Yönetim ve Eğitim Çalışma Grubu Üyesi Rahmetli Turgut YILDIRIM'ı tazimle anarız.

KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİNDEN BİRİ OLARAK EĞİTİM

Diğer sahalarda olduğu gibi kooperatifçilik konusunda da temel olarak kabul edilmiş ilkeler bulunmaktadır. Bu temel ilkeler 5-7 Eylül 1966 yılında Viyana'da toplanan 23. Dünya Kooperatifler Birliğinin kongresinde tartışılarak kabul edilmiştir. Bunları sıralamak gerekirse :

1. Serbest katılma (hür irade),
2. Demokratik Yönetim (kooperatif içinden veya dışından fert veya devletten baskı olmayacak),
3. Sermayeye sınırlı faiz (sermaye tahakkümü söz konusu değil),
4. Risturn (ortaklar alış verişleri nisbetinde kârdan hisse-pay alırlar),
5. İş ve menfaat birliği (kardeşliğe ve müşterek menfaata uygun),
6. Eğitim (objektif ve ilmi kooperatifçilik eğitimi),

Yukarıda sıraladığımız kooperatifçilik ilkelerinden birini diğerine tercih etmek mümkün değildir ve buna gerek de yoktur.

Değişik seviyelerdeki kooperatifçilik eğitimi, herhangi bir topluma kooperatif teşkilatlanmayı telkin etmek, halka kooperatif fikrini vermek ve benimsetmek için en önemli faaliyettir. Bundan dolayı kooperatifçiliğin geliştiği ve faydalı bir kalkınma aracı olarak kullanıldığı ülkelerde her seviyedeki kooperatifçilik eğitiminin gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Eğitimin Önemi :

Herhangi bir konuyu bilmek ve o konudaki meseleleri çözmek için en önemli araç eğitimidir. Eğitim seviyesi düşük toplumlarda sadece kooperatifçiliği değil, bir çok müsbet gelişmeyi teşvik etmek son derece güçtür. Buna mukabil yeterli eğitim görmüş fertlerden teşekkül eden toplumlarda herhangi bir konuda mesafe almak ve istenilen hedefe doğru yürümek şüphesizki daha kolaydır.

Memleketimizin bugünkü sosyal ve ekonomik durumu kooperatif hareketin gelişmesini zorunlu kılmaktadır. Toplumumuzda geçimini gereği gibi temin edemeyen kentlerde ve kent dışı bölgelerde yaşayan insanlar bulunmaktadır. Bunların hayat seviyelerini yükseltmek ve geçimlerini temin etmek için baş vurulacak önemli kalkınma araçlarının başında kooperatifçilik gelmektedir. Kooperatif hareketin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Genellikle kooperatifler halkın isteği ve serbest iradesiyle doğacak ve gelişeceklerdir. Bunun için her seviyedeki vatandaşın kooperatifler konusunda bilgi sahibi olması gereklidir. Kooperatiflerin kuruluşu, işleyişi, yönetimi, kontrol ve denetimi mevzularında yeterli eğitime sahip olmayan fertlerin bu sahada başarılı olması mümkün değildir.

Kooperatifçiliğin gerçek ve objektif anlamı değişik seviyedeki vatandaşın onların seviyeleri de dikkate alınarak anlatılmalı ve bunların kooperatiflere olan ilgileri artırılmaya gayret edilmelidir.

Eğitimin Yaygınlaştırılması :

Kooperatifçilik hareketinin başarıya ulaşması ve kooperatiflerin arzu edilen seviyede gelişebilmesi için gerekli olan eğitimin, kitleleri kapsayacak şekilde yaygın olması zaruridir. Kooperatifçilik konusunda görev alan uzmanların başarı sağlayabilmeleri için iyi birer eğitimci olmaları ve görevlerindeki muvaffakiyetin üyelerinin eğitimi ile ilgili olduğuna inanmaları gereklidir. Kooperatifçilik birinci derecede eğitim faaliyetlerine dayanan bir harekettir.

Yaygınlaştırılmayan ve eğitime önem vermeyen bir kooperatifçiliğin kısa sürede gerçek anlamını kaybedeceği, şu veya bu istikamete saparak dejenere olacağı muhakkaktır. Özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan memleketlerde bu konu gerçekten önemlidir. Kooperatifi tescil ettirmekle her işin bittiğini zannetmek son derece hatalıdır. Asıl mesele kooperatif kurulduktan sonra başlamaktadır. Kooperatif ortaklar arasındaki yaygın işbirliği ve kardeşlik duyguları içindeki dayanışma ruhu kapsamlı ve etkili bir eğitim sayesinde gerçekleştirilebilir. Kooperatifçilik eğitimi kişilerin veya ortakların yalnız mesleki eğitimi değil, aynı zamanda onların genel kültürlerinin artmasını da sağlamalıdır.

Kooperatifler, insanlara daha doğrusu üyelerine sosyal bir cemiyet içindeki, ortak sorumluluk şuurunun ne olabileceğini ve ferdi fayda ile toplum menfaatlerinin nasıl bağdaştırılabileceğini öğretmelidirler. Kooperatifçilik eğitiminin gerçekten iyi geliştiği toplumlarda seçme ve seçilme hakları ve sorumlulukları, her hangi bir konuda yöneticilerin en iyi şekilde denetlenmesi gibi meseleler üzerinde kooperatif ortakları hür iradeleri ile karar verebilme yeteneği kazandıkları için, o toplumda parlamenter demokrasi de sıhhatli bir yapıya sahip olabilmektedir.

Eğitim Metotları ve Bunların Etkinliği :

Kooperatifçilik eğitiminin geniş halk kitlelerine ulaştırılabilmesi ve bu eğitimin vatandaşları kooperatif harekete sevk edebilmek için geliştirilmiş metotlar olmalıdır. Kooperatifçilik bilgileri okullarda verilebileceği gibi yetişkin vatandaşlara okul dışında seminer, kurs, konferans vs. şeklindeki uygulamalarla da verilebilir. Ayrıca kooperatifçilik bilgileri teorik olarak verilebildiği gibi uygulamalı olarak da öğretilmektedir.

Okullarda verilecek kooperatifçilik bilgileri ve kooperatif eğitimi devletin ve onun icra gücü olan hükümetlerin politikaları ile ilgilidir. Kooperatifçiliğin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için toplumdaki fertlerin daha öğrencilik çağlarında bu konularda bilgi sahibi kılınması, kooperatifçilik ruh ve anlayışının genç beyinlere yerleştirilmesi her bakımdan kooperatif hareket için faydalı ve gereklidir. İlkokullardan başlayıp ta üniversitelere kadar, üniversitelerde de yüksek seviyede kooperatifçilik eğitimine devam edilmesi kooperatiflerle bir çok sahada başarı kazanmış ülkelerde önemli bir yoldur.

Okul içi eğitim genellikle teorik olmakla beraber, özellikle orta öğretimdeki bir çok meslek okullarında pratiğe dönük kooperatifçilik bilgileri de verilmektedir. Üst seviyede kooperatifçi ve uzman yetiştirmek için üniversitelere bağlı fakülte ve yüksek okulların bazılarında veya doğrudan doğruya kooperatifçiliği konu olan yüksek okullarda yapılan eğitimin kooperatif hareketin gelişmesinde büyük payı vardır. Kalkınmalarında kooperatifleri ve kooperatifçiliği önemli bir araç olarak kullanmış olan başta İngiltere, Almanya olmak üzere Batı Avrupa ve İskandinav ülkeleri bunun en güzel örneklerini vermişlerdir.

Her seviyedeki okullarda yapılan kooperatif eğitiminin yanında önce de ifade ettiğimiz gibi okul dışında ve daha ziyade de uygulamada kooperatifçilik konusu ile ilgilenenlerin meslek içi eğitimleri son derece önemlidir. Okul dışındaki kooperatifçilik eğitiminin seminer, kurs, konferans ve çeşitli toplantılarla geniş halk kitlelerine yapılabileceği gibi, kooperatif üyelerine ve yöneticilerine de yapılması mümkündür.

Okul içi ve okul dışı kooperatifçilik eğitiminin etkili bir şekilde uygulanabilmesi ve netice alınabilmesi için kooperatifçilik bilgileri verilen kişilerin seviyelerine, eğitimin devamlılığına ve eğitime tabi tutulanların kendi aralarında tartışarak grup halinde konuya yaklaşmaları tekniğine dikkat gösterilmesi gereklidir.

Çok önemli olan bir konu da eğitim araç ve gereçlerinin yeterli olması ve diğer hususlarda olduğu gibi kooperatif eğitim için de eğitim verilen kişilerin göz ve kulağına, hatta yaşama tarzına hitabetmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi en etkili eğitim metodu herhangi bir konuda eğitimin yaşanarak kazanılmasıdır. Bu takdirde eğitim verilen obje, yani insan en verimli şekilde eğitilmiş olacaktır.

KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİMİ YAPTIRAN KURUMLAR

Türkiyede kooperatifçilik eğitimi yapan veya yaptıran kurumları okullar, kooperatif üst birlikleri, bazı sendikalarla üniversitelere bağlı bazı fakülte ve yüksek okullar, Köy-iş'leri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı Kooperatifler Genel Müdürlüğü, Milli Kooperatifçilik Eğitim Enstitüsü ve Türk Kooperatifçilik Kurumu olarak zikretmek mümkündür. İsimleri sayılan bu kuruluşlara yazımızın başında bahsedilen anket gönderilmiş ve bu anketteki soruların cevaplandırılması talep edilmiştir.

Takdir olunacağı gibi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı her seviyedeki ve ülke sathına yayılmış olan bütün okullarda uygulanan kooperatifçilik eğitiminin durumunu tesbit etmek hemen hemen mümkün değildir. Bu durum dikkate alınarak hazırlanan anket Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığına gönderilmiştir. Bilindiği gibi ilk, orta, lise ve meslek okullarında hatta Bakanlığa bağlı yüksek okullarda uygu-

lanan müfredat programları Talim ve Terbiye Dairesi tarafından düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Bu düşünceden hareket edilerek gönderilen anketimize maalesef cevap verilmemiştir. Elimizdeki diğer kaynaklarda da okullarda yapılan kooperatif eğitimi ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ama şunu açıkça söyleyebilirizki ilk ve orta okullarda yeterli olmamakla beraber öğrencilere kooperatifçilik bilgileri verilmektedir. Lise larde ve meslek liseleriyle özellikle ticaret liselerinde bu bilgilerin biraz daha geniş verildiği bilinmektedir.

Yüksek Öğretim Kurumlarında Kooperatifçilik Eğitim :

Bugün ülkemizde 20 kadar üniversite ve aşağı yukarı bir o kadar da akademi, bunların yanında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir hayli de yüksek okul bulunmaktadır. Üniversite ve akademilerimizin başta iktisat ve Ziraat Fakülteleri, iktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinde kooperatifçilik konuları ile ilgili dersler verilmektedir. Gönderilen anketteki sorulara verilen cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla fakülte, akademi ve yüksek okullarda verilen kooperatifçilik eğitimini iki başlık altında toplamak mümkündür.

Bunlardan birincisi lisans seviyesinde verilen kooperatifçilik eğitimidir ve tahmin edilebileceği gibi genellikle ders şeklinde ve teorik bilgilere dayanmaktadır. Her ne kadar seminer vs. gibii uygulamalar da yaptırılıyor ise de verilen bilgiler üniversiter bir disiplin şeklindedir. Sevinilecek husus lisans eğitiminin oldukça yaygın olmasıdır. Programında kooperatifçilik eğitimine yer vermiş olan fakülte, akademi ve yüksek okullardaki ikinci eğitim şekli lisans üstü eğitimidir. Hemen hemen lisans eğitimi yaptıran bütün yüksek öğretim kurumlarında master ve doktora gibi akademik eğitim yapılmakta ve kooperatifçilik konusunda uzman ve ilim adamları yetişmektedir. Fakat itiraf etmek gerekirkki bunların Türkiye ölçüsünde sayıları oldukça azdır.

Üniversiter mahiyetteki kooperatifçilik eğitiminin bugünün şartlarında ve anlayışında yeterli olup olmadığını tartışmak bir hayli güçtür. Önemli olan esas mesele kooperatifçilik konusunda üretilen bilgilerin pratiğe, başta kooperatif ortakları olmak üzere geniş vatandaş kitlelerine ulaştırabilmek, aktarabilmektir.

Orta ve İlk Öğretim Seviyesindeki Kurumlarda Eğitim :

Daha önce de biraz değinildiği gibi orta ve ilköğretim seviyesindeki okullarda kooperatifçilik eğitiminin muhtevası ve tesiri konusunda malesef yeterli bilgilere sahip değiliz. Hitabetiği kitle bakımından fevkalade geniş olan orta ve ilköğretim kurumları kooperatif bilgileri açısından bilinen kadarıyla yetersizdir. Ticerat liseleri başta olmak üzere bazı meslek okullarında kooperatifçilik eğitimi nisbeten tatminkârdır. Fakat bu kurumlarda bile koordineli ve disiplinli programlara, uygulamaya dönük çalışmalara ihtiyaç vardır.

Zaman zaman Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kooperatifçilik meslek liseleri açılması fikri gündeme getirilmektedir. Kanaatimizce bu gibi okulların açılmasının kooperatif hareket ve kooperatifçilik eğitimine pek fazla bir katkısı olmayacağı gibi, bir çok yönlerden ve özellikle halen büyük bir mesele olarak karşılaşılan istihdam probleminin daha da büyütecektir. İlk ve orta öğretim kurumlarında özlü ve etkili kooperatifçilik bilgilerinin verilmesi hem kooperatifçilik eğitiminin yaygınlaşması hem de kontrolü bakımından daha uygundur. Öğrencilere kooperatifler tanıtılarak işleyişleri hakkında uygulamalı pratik bilgileri tatbikat şeklinde verilebildiğinde bu konuda daha ciddi başarılar kazanılabilir.

Çeşitli Kooperatif Kuruluşlarda ve Sendikalarda Kooperatifçilik Eğitimi :

Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından gönderilen ankete Antbirlik, Çukobirlik, Fiskobirlik, Güneydoğubirlik, Gülbirlik, Tarış, Tarım Kredi Kooperatifleri Vakfı, Pankobirlik, Trakyabirlik, Yerfiskobirlik, Esnaf Kefalet Kooperatifleri Merkez Birliği gibi kooperatif üst birlikleri ile Türkîş gibi sendikalar cevap vermişlerdir. Buralarda uygulanan kooperatifçilik eğitimi pratiğe dönük meslek içi eğitimdir. Yalnız bu kuruluşlardan bir iki tanesi hariç hemen hepsi kooperatifçilik eğitimi için imkânlarının son derece kısttlı olduğundan bahsetmekte yapılan eğitimin daha ziyade seminer, kurs, konferans şeklinde uygulandığını ifade ederek, özellikle eğitim yeri başta olmak üzere araç ve gereçten mahrum olunduğunu belirtmektedirler.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz veya edemediğimiz kuruluşların kooperatifçilik konusundaki eğitimleri daha çok üyele-

rine hitabetmektedir. Ortakların, kooperatif yönetici ve deneticilerinin kültür seviyeleri ve genel eğitim düzeyleri oldukça farklıdır. Bu durum dikkate alınarak yönetim ve denetim konusundaki meslek içi eğitim, muhasebecilik kursları ve ortakların genel mahiyetteki eğitimleri ayrı ayrı yapılmak durumdadır.

Kooperatif üst kuruluşlarından Tarım Kredi Kooperatiflerinin, sendikalardan Türk-İş'in eğitim için özellikle yer başta olmak üzere imkânları oldukça elverişlidir. Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı Milli Kooperatifçilik Eğitim Enstitüsü ile Türk Kooperatifçilik Kurumunun imkânları da başta kooperatif yönetici ve deneticileri olmak üzere değişik seviyedeki idarecilere eğitim yaptırabilecek durumdadır. Fakat Türkiye gibi çok büyük ve onbinlerce kooperatifi ve üyesi bulunan bir memlekette bu konuda eğitim yapan kurumların sayısı oldukça zayıf kalmaktadır. Anketlerden alınan bilgilere göre 15-20 yıllık bir süre içinde kooperatifçilik eğitiminden geçirilen fertlerin sayısı fevkalade azdır. Yaptırılan eğitimin kapsamı ve tesirliliği de çok üstün değildir.

KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİMİNİN HITABETTİĞİ KİTLE

Kooperatifçilik eğitiminin geniş halk kitlelerine hitabetmesi halinde bekleneni vermesi düşünülebilir. Aksi takdirde sadece kooperatif ortaklarına veya konu ile ilgilenenlere verilmesi fazla bir fayda sağlamaz. Toplum olarak kooperatifçilik ruhu, müşterek menfaat şuru, kardeşlik ve huzur duygularıyla vatandaşlarımızın belli bir seviyede aydınlatılması gerekmektedir. Bu yapıldıktan sonra kooperatif ortakları, yönetici ve deneticileri için daha yoğun ve derinlemesine kooperatifçilik bilgilerini kapsayan etkili bir eğitim şarttır. 1960 yılından sonra anayasa hükmü olarak da «Devlet kooperatifliğinin gelişmesi için gerekli tedbirleri alır. Madde-51» kooperatifçiliğe önem verilmeye gayret edildiği ve geniş kitleleri bu konuda teşvik etmeye çalışıldığı halde daha işin başında olduğumuzu itiraf etmek zorundayız.

Orta ve yüksek öğretim seviyesinde kooperatifçilik eğitiminin hitabettiği kitle toplumun en dinamik kesimi olan gençliktir. Okullarımızda kooperatif bilgilerinin verilmesi, üniversite,

akademi ve yüksek okullarda lisans veya lisanüstü seviyede uygulanan kooperatifçilik eğitimi belli bir plan ve program çerçevesinde ne gibi bilgiler gereklidir, hangileri değildir fazla bir araştırma yapılarak tesbit edilmiş durumda değildir. Halbuki bu konuda ciddi ve bilgili planlamalarla gerçekleştirilen eğitime ve pratik uygulamalara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç karşılanırken memleketin genel seviyesi, yapısı gözden uzak tutulmamalı ve devletin kooperatifçilik konusunda tutarlı ve istikrarlı bir eğitim politikası olmalıdır.

Kooperatif ortakların eğitimi amatörlükten kurtarılarak bu konuda görev ve sorumluluklarıyla yetkileri belirli kurumlar tarafından yaptırılmalıdır. Elbetteki bu konuda kooperatiflerin kendilerinin ve üst birliklerinin ortaklarına karşı kendilerini sorumlu hissederek eğitim yapturmaları sevindirici bir gelişmedir. Fakat bunun da bölgesel planlamalarla sadece belli merkezlerde değil, ülke sathında yaygın ve mümkün olduğu kadar geniş kitlelere hitabedecek tarzda yapılması gereklidir.

Herhangi bir kooperatifin başarılı olabilmesi için herşeyden önce onu yöneten fertlerin diğer konularda olduğu kadar kooperatifçilik konusunda dört başı mamur bir şekilde eğitilmeleri lazımlıdır.

Kooperatiflerde denetim son derece önemli bir konudur. Bunun için kooperatif deneticilerinin eğitimi en az yöneticilerin eğitimi, hatta bazan daha da önemlidir. Çünkü denetimden uzak ve bilgili bir şekilde gereği gibi denetlenemeyen kooperatiflerin değil başarılı olmaları yaşamaları bile büyük bir risk altındadır. Deneticiler yapacakları kontrol ve denetimlerle yöneticileri ikaz edecekler ve onlara doğru istikameti göstereceklerdir. Bu açıdan deneticilik görevi ve bu görevin gereklilerini yerine getirmek yeterli seviyede kooperatifçilik eğitimine sahip olmak fevkalade faydalı olacaktır. Bu konuda ülkemizde büyük eksikliklerin olduğu bir gerçektir. Türkiyede gerek kooperatif yöneticilerinin gerekse deneticilerinin eğitimi oldukça zayıftır. Düzenlediğimiz ankete verilen cevaplar da bu durumu teyit etmektedir.

Bütün bunların yanında halka hitabedilmesi, vatandaşın kooperatif hareket ve kooperatifçilik konusunda basın ve yayın vasıtaları ile, seminer, konferans, radyo ve televizyon programları, hatta demonstrasyonlarla genel kooperatifçilik eğitimi mevzuunda belli bir seviyeye çıkarılması gerekmektedir. Çünkü

halktan kopuk, halk tarafından desteklenip benimsenmeyen herhangi bir hareketin başarıya ulaşması sözkonusu değildir. Hele kooperatifçilik gibi oldukça olgun bir anlayış gerektiren konuda halkın desteği ve talebi son derece önemli ve lüzumludur. Bu açıdan da halka açık kooperatifçilik eğitimine önem verilmesi zaruridir.

KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİMİNDE KULLANILAN ARAÇLAR VE BUNLARIN ETKİNLİĞİ

Kooperatifçilik eğitimi için ilk akla gelen ve baş vurulan eğitim araçları bu konuda yazılmış ders kitabı, eğitici kitap, broşür, dergi, bildiri ve gazete gibi basılı yayın araçlarıdır. Bunlar geniş kitlelere hitabetmekle beraber tesirleri fazla değildir. Etkinliklerinin artırılması için okuyucu tarafından tekrarlanmaları gerekmektedir.

İkinci önemli eğitim aracı diğer konularda olduğu gibi göze hitabeden afiş, pankart, grafik, resim, ilan vs. gibi eğitim araçlarıdır. Bunlar daha dar kitleye hitabetmek ve eğitim maliyetini yükseltmekle beraber basılı eğitim araçlarından daha etkilidirler.

Televizyon, radyo, teyp ve film gibi hem kulağa ve hem de göze birlikte tesir eden eğitim araçları, demostasyon ve kooperatif ziyaretleri öbür araçların hemen hepsinden daha etkilidirler. Özellikle televizyonun bu konudaki etkililiği ve geniş halk kitlelerine hitabetmesi son derece önemlidir. İtiraf etmek durumundayızki ülkemiz bu eğitim araçları bakımından da yeterli imkânlarla sahip değildir. Bunun yanında eldeki mevcut araç ve imkânların rasyonel bir biçimde kullanıldığını söylemek fevkalade güçtür.

Ülkede kooperatifçilik eğitimi yaptırın kurumlar arasında ciddi bir entegrasyona ihtiyaç vardır. Bu bütünleşme sayesinde elde bulunan bütün imkânlar ve eğitim araç-gereçleri daha etkili ve faydalı bir biçimde kullanılabilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Buraya kadar söylediklerimizi özetlemek gerekirse şu şekilde hülasa edebiliriz. Türkiye'de kooperatifçilik hareketinin başlangıcı oldukça gerilere gitmekle beraber, bugünkü anlamı-

la kooperatif teşkilatlanmanın gereğine ve kooperatifçilik ruhunun geliştirilmesine Cumhuriyetimizin Kurucusu Büyük Atatürk işaret etmişler ve kendileri bu konuda büyük çaba göstermişlerdir.

Memleketimizde kooperatif hareketi geliştirmek için büyük gayretler sarfedilmiş olmasına rağmen beklenen neticeler alınamamıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında planlı, programlı etkili bir kooperatifçilik eğitiminin uygulanamayışı gelmektedir. Kooperatif eğitiminin geniş vatandaş kitlelerine, onların genel eğitim seviyeleri de dikkate alınarak hitabetmesi ve ancak bu şekilde kooperatifçiliğin geliştirilebileceği ana ilkesi kabul edilmelidir.

Türkiyede bilhassa 1960 yılından sonra kooperatifçilik konusunda ciddi gelişmeler olmuş, hatta 1961 Anayasasına devletin kooperatifçiliği geliştirmek için tedbirler alacağı hükmü konulmuştur. Fakat son yirmi yıllık kooperatifçilik çalışmaları başta politikacılar olmak üzere bazı ideoloji taraftarları marifetle alabildiğine istismar edilmiş ve bilhassa köy kalkınma kooperatifleri hedeflerinden kasıtlı bir biçimde uzaklaştırılarak dejenere edilmişlerdir. Bu çeşit baskı ve yönlendirme gayretleri milyarlarca liralık kaynak israfına sebep olmuştur.

Kooperatifçilik eğitiminin yeterli olmayışı, özellikle kooperatif yönetici ve deneticilerinin iyi bir şekilde eğitilememiş olması, ortakların kooperatifçilik ruhu, kardeşlik anlayışı, sosyal huzur ve barışın ancak bu biçimde gerçekleştirilebileceği hakikatini tam anlamıyla kavrayamamış bulunmaları arzulan hedefe varmayı engellemiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi siyasi iktidarların konuyu oy avcılığı görüşü açısından değerlendirmesi ve bunun neticesinde de sık sık bu veya şu şekildeki müdahaleleri kooperatifçiliğimizi son derece menfi etkilemiştir.

Kooperatifler ve kooperatifçilik konusunda yapılması gerekli olanların başında mevzuat bakımından kooperatiflerimizi iyi çalışabilir duruma getirmek, bu mevzuda görev ve yetkilerinin şuurunda olan, merkezîyetçi bir teşkilata ihtiyaç vardır. Ayrıca ilkokullardan başlayarak üniversite ve yüksek okullarımız da dahil olmak üzere her seviyedeki eğitim kurumlarında planlı ve programlı bir şekilde kooperatifçilik eğitimine önem verilmesi gereklidir.

Okul dışı kooperatifçilik eğitiminin mana ve önemini en iyi şekilde kavrayarak meslek içi eğitimine lazım gelen değeri vermek zorunludur. Her sahadaki kooperatifleri en başarılı tarzda denetlemek, halkın kooperatif yönetici ve deneticilerine güvenini sağlamak şarttır.

Hiç şüphesizki kooperatifçilik prensiplerine sadık, ilmi ve objektif anlamda kooperatif hareketine uygun biçimde çalışmış ve çalışma sahalarında gerçekten büyük başarılar kazanmış kooperatiflerimiz mevcuttur. Bu şekilde başarı göstermiş ve ortaklarını tatmin etmiş kooperatifleri teşvik etmek ve desteklemek başta devlet hepimizin görevidir. Bu gibi kooperatiflerin başarısında kooperatifçilik eğitiminin çok büyük oranlarda payı olduğu bilinmelidir.

Türkiye'deki kooperatifçilik hareketinin koordinasyonu ve özellikle kooperatifçilik konusundaki eğitimin her seviyedeki vatandaşa verilebilmesi için Türk Kooperatifçilik Kurumuna yetki kazandırılması ve destek sağlanması büyük yararlar temin edecektir. Ayrıca Milli Kooperatifler Birliğinin kurulması gereklidir. Yapılan ankete verilen cevaplar da bu fikirlerimizi kuvvetlendirmektedir.

ZUSAMMENFASSUNG

Bei dieser Arbeit wurden die Kenntnisse, die durch die Genossenschaftsverbände und die offiziellen Ämter ausgefüllten Fragebögen erzielten, ausgewertet. Bei allen Grund- und Mittelschulen von Ausbildungsministerium werden die Themen über Genossenschaftswesen unterrichtet und die Genossenschaftswesen unterrichtet und die Genossenschaftslehre beigebracht. Es wird klar, dass, es bei diesem Thema besonders in den Handelsgymnasien noch ein ausführliches Ausbildungsprogramm durchgeführt. Bei den höheren Studiumphasen, besonders landwirtschaftlichen- und ökonomischen Fakultäten und Handelsakademien werden die Studenten die theoretischen Kenntnisse gelehrt, daneben werden auch Seminare durchgeführt. Für den Ministerien, Genossenschaftsverbände und Gewerkschaften sind die Ausbildung von Beamten und Mitgliedern von Bedeutung. Da der Ausbildungsstand sehr unterschiedlich ist, erzielt man einen schlechten Erfolg bei der Ausbildung, obwohl es nicht mehr ist, wurden die Kurse und Seminare bei der Gewerkschaften und Genossenschaftsverbände über die

Betriebsewirtschaft, Leitung und Bushführung gegeben. Für die genossenschaftlichen Ausbildung setzen sie mit den Ministerien und Üniversitaeten in Kontakt. Für die Ausbildung besitzen sie aber nicht die genugende Ausbildungsmaterial und geraete, und verfolgen sie nicht eines bestimmtes Ausbildungsprogramm. Die letzten 10 - 15 Jahren ist die Zahl von Ausgebildeten sehr wenig.

LİTERATÜR

- ARMAN, Ş. : Kooperatifçilik ve Eğitim, Kooperatifçilik Temel Bilgileri Semineri, T. Koop. Kurumu Yayını No: 17, Ankara 1963, 15 s.
- FINDIKOĞLU Z. : Kooperatif Eğitimi, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları, VII. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri. Cilt: 1, Ankara 1971, s. 21-25.
- COOPERATIVE UNION. (Çev. I. C. Akyol) Kooperatifçilik Eğitimi (Kooperatif Eğitimleri İçin Pratik Rehberlik Edecek El Kitabı), T. Koop. Kurumu Yayını No: 18, Ankara 1963,
- LAIDLAW A. F. : (Çev. Ş. Arman) Kooperatif Hareket İçinde Eğitim ve Yayın. T.C. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı: Kooperatifçilik ve El Sanatları Gn. Md.ğü Yayın No: 35. Ankara 1974.
- ORHAN E., : Gelişmekte Olan Ülkelerde Kooperatifçilik Hareketleri ve Türk Tecrübesi. T. Koop. Kurumu Yayını No: 32, Aralık 1970. s. 31-66
- PASTANOĞLU H. : Kooperatifçiliğin Gelişmesinde Eğitimin Rolü Gelişmekte Olan Ülkelerde Kooperatifler ve Türk Tecrübesi, T. Kooperatifçilik Kurumu Yayın No: 32, Aralık 1970 s. 9-28.
- UZEL C., : Kooperatifçilik Eğitimi ve Tarım Kooperatifleri Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik, VI. Türk Kooperatifçilik Kongresi, I. Cilt, Ankara 1966.

YÜREĞİR OVASINDA KARPUZ ÜRETİMİ VE PAZARLAMASI

Doç. Dr. Oğuz YURDAKUL (1)

Dr. Mustafa SOYSAL (1)

ÖZET

Adana ilinde Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasında yer alan Yüreğir ovası karpuz üretiminin yoğun biçimde yapıldığı bir bölgedir. Bu çalışmada Yüreğir ovasında 1978-1980 yılları arasında karpuz üretiminin ve üretici pazarlamasının genel yapısı incelenmiştir. Araştırma kapsamına alınan işletme adedi 1978 ve 1979 yılında 38, 1980 yılında 33 dür.

Araştırma alanında yetiştirilen karpuz Sugar baby çeşidi- dir. Araştırma alanında kavun üretimi de yapılmaktadır. Kavun üretim alanı, 1980 yılında önceki yıllara göre önemli ölçüde azalmıştır. Araştırma alanında karpuz-kavun ekim alanı ço- ğunlukla 500 dekarın altında, ortalama 250 dekar dolayındadır. Karpuz ve kavun üretiminin özmülk araziye ek olarak kirala- nan ya da ortak tutulan arazilerde yapılması oldukça yaygın- dır. Örneğin 1980 yılında karpuz-kavun üretiminin % 25,2 si özmülk arazide, % 54,7 si kiralanana ve % 20,1 i ortak tutulan arazide yapılmıştır.

Yüreğir ovasında karpuz üreticileri ürünlerini komisyon- cular kanalıyla, götürü usulde ve kilo ile satabilmektedirler. Komisyoncular kanalıyla satışta, üreticiler ürünlerini başta Ankara olmak üzere, Konya, Kayseri, Gaziantep, Sivas, İstan- bul gibi illere göndermekte ve bu illerdeki komisyoncular tara- findan ürünleri çeşitli alıcılara satılmaktadır. Ürünü komis- yoncular kanalıyla satan üreticiler üretim masraflarına ek ola- rak pazarlama masraflarının tümünü de kendileri üstlenmek-

tedir. 1978, 1979 ve 1980 yıllarının ortalaması olarak karpuzun pazar maliyet masrafları içinde üretim masraflarının payı % 56, pazarlama masraflarının payı ise % 44 olmuştur. Üretim masrafları içinde tarla kirası, pazarlama masrafları içinde ise nakliye giderleri en önemli masraf unsurlarıdır. Ürünlerini komisyoncular kanalıyla satan üreticilerin dekaradan elde ettikleri net kâr 1978 yılında 441, 1979 yılında 505 ve 1980 yılında 5399 lira olmuştur.

Götürü usulde karpuz satışları araştırma alanında büyük ölçüde uygulanan bir satış şeklidir. Götürü usulde karpuz alıcıları çeşitli illerden ve özellikle Ankara, İstanbul, Kayseri ve İçel'den gelen komisyoncular ve semt pazarlarında satış yapanlardır. Götürü usulde satışta, alıcı ve üretici fiyat konusunda dekar üzerinden anlaşma yapmaktadır. Ürününü götürü usulde satan karpuz üreticilerinin dekaradan elde ettikleri net kâr 1978 yılında 1905, 1979 da 1610 ve 1980 de 6776 lira olmuştur.

Araştırma alanında kilo usulü satış çok az uygulanan bir satış şeklidir. Bu şekilde satış genellikle Karadeniz bölgesi illerinden gelen alıcılara yapılmaktadır. Belirtilen illerden gelen alıcılar tarladan 4 kg üzerindeki seçme karpuzları alırlar. Karpuzun hasatı ve kamyonla yüklenmesi üreticiye, nakliyesi alıcıya aittir.

1. GİRİŞ

Türkiye'de yaş meyve ve sebze pazarlaması üzerinde genel bazı çalışmalar yapılmış olmakla birlikte önemli bazı sebze ve meyveleri tek tek ele alarak üretim ve pazarlama yapısını ve sorunlarını inceleyen çalışmalar o'dukça azdır. Nitekim Ülkemizde 1979 yılı itibariyle 3.470.000 ton karpuz üretilmesine ve başlıca üretim merkezlerinden önemli tüketim merkezlerine ve noktalarına pazarlaması yapılmasına rağmen şimdiye kadar kârlılık üzerine etkilerini inceleyen bir çalışma yapılmamıştır. karpuz pazarlamasının genel yapısını, pazarlama şekillerinin Araştırma bu eksikliği bir ölçüde gidermek amacıyla planlanmıştır.

Ülkemizde başlıca karpuz üretilen tarımsal bölgeler, başta Akdeniz bölgesi olmak üzere, Ege, Güneydoğu, Marmara ve Ortakuzey bölgeleridir. 1979 yılı itibariyle Ülkemizde üretilen 3.470 000 ton karpuzun tarım bölgelerine dağılımı şöyledir (2).

Ortakuzey	:	317.060 ton
Ege	:	711.207 ton
Marmara	:	336.847 ton
Akdeniz	:	1.301.250 ton
Kuzeydoğu	:	12.574 ton
Güneydoğu	:	467.106 ton
Karadeniz	:	19.543 ton
Ortadoğu	:	104.185 ton
Ortagüney	:	200.230 ton

(1) Çukurova Üniversitesi

(2) D.E. Tarımsal Yapı ve Üretim 1979, Yayın No. 941, Ankara, 1981.

Akdeniz bölgesi Türkiye toplam karpuz üretiminin 1979 yılında % 37,5. ini sağlamıştır. Bu bölge içinde yer alan Antalya, İçel, Hatay, Adana, Gaziantep ve Kahramanmaraş illeri arasında karpuz üretimi Adana ilinde yoğunlaşmıştır. Adana ilinin 1979 yılı karpuz üretimi 851.495 ton olup bu üretim miktarı Akdeniz bölgesi üretiminin % 65,44 ü, Türkiye toplam üretiminin ise % 24,54 üdür. Adana ilinde karpuz üretimi, Feke, Pozanti, Tufanbeyli ve Saimbeyli dışında kalan tüm ilçelerde yapılmaktadır. Üretimin nispeten yoğunlaştığı yöre, Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasında kalan Yüreğir ovasıdır. Bu nedenle Yüreğir ovasında karpuz üretimi ve pazarlamasının incelenmesiyle Türkiye'nin en fazla karpuz üreten ili olan Adana'nın karpuz üretimi ve pazarlama yapısının genel düzeyde ortaya konulabileceği düşünülmüştür.

Türkiye'de karpuz pazarlamasına ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmıştır. Sebze fiyatları üzerinde yapılan bir çalışmada karpuz fiyatlarının dalgalanması da incelenmiştir (1)

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma materyalini 1978-1980 yılları arasında Yüreğir ovasında yer alan Kadıköy'de karpuz üretimi ve pazarlaması yapanlardan anket yöntemiyle derlenen bilgiler oluşturmuştur. Araştırma planlanırken Yüreğir ovasında yer alan tüm köylerden bilgi toplanması amaçlanmışsa da, araştırma öncesinde yapılan ön çalışmada üretici ve pazarlayıcıların bilgi vermekten kaçındıkları gözlenmiştir. Karpuz gibi çeşitli zamanlarda ve pazarlarda farklı fiyatlarla satılan bir ürüne ilişkin olarak yapılan araştırmalarda çok sağlıklı bilgi elde edilmesinin gerekliliği ve güçlüğü dikkate alınarak çok sayıda köy yerine sadece Kadıköy'ün incelenmesi yeterli görülmüştür. Bu köy gerek karpuz üretimi ve gerek pazarlaması bakımından Yüreğir ovasını temsil edici niteliktedir. Zira bu köyden bazı üreticiler Yüreğir ovasının çeşitli köylerinde de kiraladıkları arazide karpuz üretimi yapmaktadırlar. Ayrıca araştırmacıların köy halkı ile yakın ilişki içinde bulunmaları nedeniyle son derece sağlıklı bilgiler

(1) Erdoğan Osmanhoğlu, Ali Ertürk - Sebze Fiyatları Üzerinde Çalışmalar. Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi, Yayın No. 32. Yalova 1973.

elde edilmiş, örneğin bu tür araştırmalarda üreticilerin araştırmacılarca genellikle göstermek dahi istemedikleri satış faturaları üreticilerden tümüyle alınarak tek tek inceleme ve değerlendirme olanağı bulunmuştur.

Araştırma kapsamına alınan işletme adedi 1978 ve 1979 yılında 38, 1980 yılında ise 33 dür. Ayrıca karpuz taşıyan kamyon şoförlerinin ve çeşitli illerden gelen komisyoncuların da bilgilerine başvurulmuştur. Elde edilen bilgiler değerlendirilerek karpuz üretiminin ve çeşitli pazarlama şekillerinin üreticilere sağladığı kâr durumu ortaya konmuştur.

Başlangıçta bu araştırma içinde kavun üretimi ve pazarlanması konusuna da yer verilmek istenmiştir. Ancak 1978 yılı için kavun üretimi ve pazarlamasına ilişkin yeterli bilgi toplanmışsa da, 1979 yılında hava koşullarının kavun ürünü için elverişsiz olması nedeniyle kavun ekim alanının önemli bölümünde hasat yapılamamış ve bunun sonucu olarak 1980 yılında kavun ekim alanı büyük ölçüde azalma göstermiştir. Bu nedenlerle 1979 ve 1980 yıllarında kavun için yeterli bilgi toplanamamıştır. Bununla birlikte araştırmanın bazı bölümlerinde kavun üretimine ilişkin bilgilere de yer verilmiştir.

3. ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Araştırma için Yüreğir ovasını temsil etmek üzere seçilen Kadıköy'de ilk kez 1934 yılında 10-15 dekarlık bir alan üzerinde pazara dönük karpuz üretimine başlanmıştır. Hasat edilen karpuz 10 yıllarda, kağıt arabalarıyla Adana'ya taşınır ve buradaki pazarda toptan satılır. Daha sonraki yıllarda karpuz üretimi gelişmiş ve üretilen karpuz kamyonlarla Adana tren istasyonuna kadar getirildikten sonra buradan vagonlara yüklenerek Ankara ve Kayseri'deki komisyonculara gönderilmeye başlanmıştır. 1960 lı yıllarda karpuz nakliyesinde karayolu taşımacılığı, demiryolu taşımacılığının yerini almıştır. Ayrıca bu dönemde karpuz üretiminde kimyasal gübre, tarımsal savaş ilacı kullanımı ve sulama başlamıştır. 1970 li yıllara kadar bölgede Halep Karası çeşidi yetiştirilirken daha sonra Sugar Baby (yere adı Çukonam) çeşidine yer verilmeye başlanmış ve 1970 yılından itibaren bu çeşidin üretimi büyük ölçüde yaygınlaşmıştır.

3.1. Araştırma Kapsamına Alınan İşletmelerde Karpuz - Kavun Ekim Alanı

Yıllar	Karpuz ve	Karpuz ekim		Kavun ekim	
	Kavun ekim	alanı	%	alanı	%
	alanı	Alan		Alan	
	(dekar)	(dekar)		(dekar)	
1978	9.122	5.475	60,0	3.647	40,0
1979	10.920	7.914	62,5	3.006	27,5
1980	8.395	7.398	88,1	997	11,9

Araştırma alanında, özellikle 1980 yılında, kavun ekim alanında görülen ani düşüş 1979 yılı hava koşullarının kavun için elverişsiz olmasından kaynaklanmıştır. Nitekim 1979 yılında 3006 dekada kavun ekimi yapılmış olmasına karşın iklim koşullarının olumsuz etkisiyle meyveler gelişmeden çürümüş ve bu nedenle sadece 496 dekar alanda kavun hasadı yapılabilmektedir. Hasat yapılan bu alanda üreticiler ortalama 950 TL/dekar zarar etmişlerdir (1). Bu durum 1980 yılında kavun ekim alanının önemli ölçüde daralmasına neden olmuştur.

Araştırma alanında yetiştirilen karpuzun tümü Sugar baby çeşididir. Karpuz ve kavun yetiştirilen işletmelerde karpuz - kavun ekim alanı çoğunlukla 500 dekarın altındadır (Çizelge 2)

Çizelge 2. Karpuz - Kavun Yetiştirilen İşletmelerde
Karpuz - Kavun Ekim Alanının Gruplandırılması

Karpuz - Kavun ekim alanı grupları (dekar)	1978		1979		1980	
	İşletme adedi	%	İşletme adedi	%	İşletme adedi	%
1 — 100	11	28,9	13	34,2	12	36,4
101 — 250	11	28,9	13	34,2	11	33,3
251 — 500	10	26,4	7	18,5	6	18,2
501 — 1000	6	15,8	2	5,2	3	9,1
1001 den fazla	—	—	3	7,9	1	3,0
TOPLAM	38	100,0	38	100,0	33	100,0

(1) 496 dekar alandan hasat edilen kavun toplam 358.775 liraya satılmış olmasına karşın bu alanda kavun için yapılan üretim ve pazarlama masrafları toplamı 829.808 TL. olmuştur.

Karpuz - kavun üreticileri geniş alanlarda üretim yapmaları halinde pazarlama sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca kavun sıcak ve yağışlardan büyük ölçüde etkilendiği için üreticiler risk olasılığına karşı kavun üretimini nispeten küçük alanlarda yapmayı tercih etmektedirler. Karpuz - kavun ekim alanlarının ortalama genişliği 1978 yılında 240, 1979 yılında 287 ve 1980 yılında 254 dekar olmuştur.

Karpuz ve kavun üretiminin özmülk araziye ek olarak kiralanana ya da ortak tutulan arazilerde yapılması oldukça yaygındır. Araştırma yapılan dönemde özmülk arazilerde yapılan üretimde giderek azalma ve yerine kiralanana arazilerde üretim yapmada giderek artış eğilimi görülmüştür (Çizelge 3).

Kiralık arazi genellikle köy dışından tutulmaktadır. Örneğin 1980 yılında kiralanana arazilerin % 74,8 i köy dışında ve özellikle Yüreğir ovasının doğusundaki köylerde dir. Ovanın bu kesimine karpuz yetiştiriciliği 1976 yılında girmiştir ve bu kesimdeki köylerde iyi nitelikte karpuz tarlası kiralamak olasıdır. Ancak bu bölgede kira bedelleri de oldukça yüksektir. Nitekim 1980 yılında incelenen tüm işletmelerin Yüreğir ovasında kiralandıkları arazilerin ortalama kira bedeli 1830 TL/dekar iken, ovanın doğu kesimindeki köylerden kiralandıkları arazilerin ortalama kira bedeli 2350 TL/dekar olmuştur.

Çizelge 3. Karpuz ve Kavun Üretimi Yapılan Arazilerin Tasarruf Şekilleri

Yıllar	Özmülk arazi		Kiralanan arazi		Ortak tutulan arazi		Toplam arazi (dekar)
	dekar	%	dekar	%	dekar	%	
1978	3825	41,9	2334	25,6	2963	32,5	9122
1979	4063	37,2	3859	35,3	2998	27,5	10920
1980	2116	25,2	4591	54,7	1688	20,1	8395

Kiralık arazi çoğunlukla köy dışından tutulmasına karşın ortakçılık köy içinde, özellikle yakın akrabalar arasında yapılmaktadır. Ortakçılıkta gübre ve gübreleme, tarımsal savaş, sulama ve pazarlama masraflarına tarla sahibi de % 50 oranında

katılır. Satıştan sağlanan gelir de ortaklar arasında yarı yarıya paylaşılır.

Bölgede karpuz ekimi genellikle 15 Mart - 15 Nisan tarihleri arasında yapılmaktadır. Ancak iklim koşulları ekim zamanının daha erken ya da geç bir tarihe alınmasına neden olabilmektedir. Hasat ise genellikle ekimden 90 gün sonra başlar ve ortalama 1,5 ay devam eder. Çizelge 4 de 1978 - 1980 yıllarında araştırma kapsamına alınan işletmelerde en erken ve en geç ekim ve hasat tarihleri verilmiştir.

Çizelge 4. Araştırma Kapsamına Alınan İşletmelerde Karpuz Ekim ve Hasat Zamanları

Yıllar	Karpuz ekim tarihi		Hasat tarihi	
	En erken	En geç	En erken	En geç
1978	10 Mart	20 Nisan	26 Haziran	3 Ağustos
1979	24 Şubat	15 Mart	20 Haziran	6 Ağustos
1980	20 Nisan	28 Nisan	10 Temmuz	22 Ağustos
1981	15 Mart	5 Nisan	28 Haziran	7 Ağustos

3.2. Yüreğir Ovasında Üretilen Karpuzun Pazarlanması

Bu bölümde araştırma alanında üretilen karpuzun üreticiler tarafından pazarlama şekilleri ele alınacaktır. Ayrıca karpuz üretim maliyeti ve karpuz üretiminden kilogram başına ve dekara elde edilen kâr da bu bölümde incelenecektir. Zira karpuz üretim maliyeti, satış fiyatı ve elde edilen kâr pazarlama şekilleri ile çok yakından ilgilidir.

Araştırma alanında karpuz üreticileri ürünlerini üç şekilde satabilmektedirler.

- Komisyoncular kanalıyla
- Götürü usulde
- Kilo ile

Bu üç ayrı satış şekli aşağıda ayrıntılarıyla incelenmiştir.

3.2.1. Komisyoncular Kanalıyla Karpuz Satışları

Araştırma alanında üretilen karpuzun önemli bölümü, çeşitli satış merkezlerindeki komisyoncular kanalıyla satılmakta-

dır. Ürünün hangi satış merkezine gönderileceği, bu merkezlerdeki fiyat durumu ve ürünün kalitesi dikkate alınarak bir gün önceden saptanır. Karpuzun gönderileceği ildeki komisyoncular üreticilerin tanıdığı kişilerdir.

1978 - 1980 yıllarında, çeşitli satış merkezlerine gönderilen karpuz, oransal olarak Çizelge 5 de gösterilmiştir.

Çizelge 5. Araştırma Alanından Başlıca Satış Merkezlerine Gönderilen Karpuz (% olarak)

Karpuzun gönderildiği satış merkezleri	1978	1979	1980
Ankara	64,5	52,0	43,6
Konya	19,5	17,9	7,0
Kayseri	10,6	12,6	11,5
Gaziantep	3,4	6,4	18,3
Sivas	2,0	8,1	10,2
İstanbul	—	3,2	9,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

Çizelge 5 de görüldüğü gibi araştırma alanında komisyoncular kanalıyla yapılan satışlarda, üreticiler ürettikleri karpuzun önemli bölümünü Ankara iline göndermektedir. Ankara ili konumu itibarıyla Ülkemizin merkezi bir yerindedir ve geniş bir hinterlandı vardır. Gerçekten Ankara'ya Türkiye'nin çeşitli illerinden, özellikle Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Çankırı, Yozgat, Bolu, Kastamonu, Kütahya ve Eskişehir illerinden çok sayıda alıcı gelmektedir.

Çizelge 5 de gösterilen başlıca satış merkezlerinden Ankara, İstanbul ve Sivas illerine «baş mal» tabir edilen I. kalite karpuz gönderilmektedir. Bir kamyonu yüklenen karpuzlar arasında 4-6 kilo ağırlığında karpuz çoğunlukta ise «baş mal» olarak nitelendirilmektedir. Gaziantep'e «ikinci kalite», Kayseri'ye ikinci kalite ve «II. kırım», Konya'ya ise II. kırım karpuz gönderilmektedir. İkinci kalite karpuz çoğunluğu 3-4 kilo olan karpuzlara denmektedir. II. kırımında ise 1-3 kg. ağırlığındaki karpuzlar çoğunlukta.

Başlıca satış merkezlerinde, İstanbul ili hariç, karpuzun satışı kamyon hesabıyla yapılır. Bir kamyon yükü karpuz, komisyoncu kanalıyla bir alıcıya satılır. Ancak bu satış sırasında üreticinin kendisi ya da bir temsilcisi hazır bulunmakta ve komisyoncu ile alıcının anlaşmaya vardığı fiyatı kabul etmeme ve satışı bozma hakkına sahip olmaktadır. İstanbul'da ise satışların çoğunluğu «dökme usulü» tabir edilen şekilde yapılmaktadır. Bu şekildeki satışta karpuz kamyon indirilmekte, derecelere ayrıldıktan sonra çeşitli alıcılara satılmaktadır. İstanbul'a gönderilen karpuzun yaklaşık % 80'i bu şekilde satılmaktadır. Burada üretici karpuzun kime, hangi dereceden, ne kadar ve ne fiyatla satıldığını tam olarak bilememekte ve satışa da müdahale edememektedir. Bu nedenle üreticiler ürettikleri karpuzu İstanbul'a göndermeyi tercih etmemektedirler.

Satışlarda komisyoncu payı Ankara'da % 7 dir. Üretici ayrıca % 3 bedeliye rüsumu, nakliye ücreti ile bekçi parasını da öder. Diğer illerde komisyoncu payı % 7 nin biraz üstünde ya da altında olabilmektedir. Örneğin İstanbul ve Gaziantep'te bu pay % 8, Sivas'ta % 6'dır. Satış tutarından tüm kesintiler yapıldıktan sonra kalan miktar üreticiye ödenir. Ancak üreticiye ödeme gününde değil belirli aralıklarla yapılır ve karpuz satışlarının sonuna kadar da devam edebilir. Ödemelerde bu tür gecikmeler olmasına karşın satılan ürünün karşılığının alınmaması haline hiç rastlanmamıştır. Ödemelerin gecikmesi, komisyoncuların sattığı ürünlere karşı peşin para alamamasından kaynaklanmaktadır. Komisyoncular sattığı ürünün bedelinin bir bölümünü veya sadece nakliye ücretini ödeyebilecek kadar kısmını peşin almakta kalanını daha sonra tahsil etmektedir. Bu nedenle üreticilere de peşin para ödenememektedir. Ankara karpuz pazarına gelen karpuz miktarının yok yükseldiği (günde 1000 kamyonu aştığı) dönemlerde komisyoncular alıcılara hiç peşin almaksızın da satış yapabilmektedirler.

Başlıca satış merkezlerinde üreticinin veya bir temsilcisinin bulunması yararlı olmakta, üreticinin aldatılması olasılığı ortadan kalkmaktadır. Ayrıca pazarda bulunan kişi hem günlük pazar koşullarını (pazara gelen karpuz miktarı, pazarda oluşan fiyat gibi) hem de kendi ürününü getiren kamyonların durumunu gününde Adana'ya bildirebilmektedir.

Araştırma kapsamına alınan üreticilerin satış faturalarının incelenmesi sonucu komisyoncu kanalıyla satılan karpuzların

1978 yılında % 78,14, 1979 yılında % 88,67, 1980 yılında % 90,67 si birinci kırım, kalanının II. kırım olduğu anlaşılmıştır. 1978-1980 yılları arasında komisyoncular kanalıyla karpuz pazarlayan işletmelerde dekardan hasat edilen ortalama karpuz miktarı ve karpuzun pazar maliyeti Çizelge 6 da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Komisyoncu Kanalıyla Karpuz Pazarlanan İşletmelerde Karpuz Maliyeti

Yıllar	Hasat edilen kg/dekar karpuz miktarı	Karpuzun pazar maliyeti masrafları	Karpuz pazar maliyeti	
		Üretim masrafları (TL/dekar)	Pazarlama masrafları (TL/dekar)	Toplam TL/kg
1978	1380	2153	1173	3326
1979	1627	2668	2798	5466
1980	1475	6062	4573	10635

Çizelge 6 da bir dekardan hasat edilen karpuz miktarı gösterilmiştir. Karpuz satış fiyatlarının pazarlama masraflarını dahi karşılayamayacak kadar düşmesi halinde karpuzun bir bölümü (II. kırım) tarlada bırakılmakta ve bu nedenle dekardan hasat edilen karpuz miktarı düşük olmaktadır. Çizelge 6 da gösterilen üretim masrafları karpuzun ekiminden hasadına kadar (hasat dahil) yapılan tüm masrafları içermektedir. Bu masraflar arasında tarla kirası önemli yer tutmaktadır. Tarla kirasının toplam üretim masrafları içindeki payı 1978 yılında % 27,9, 1979 yılında % 26,2 ve 1980 yılında % 30,2 olarak bulunmuştur. 1980 yılındaki artış, bu yılda Yüreğir ovasının doğusunda tarla kiralamanın artmasından ve bu yöredeki kira değerinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 6 daki pazarlama masrafları içinde, ürünün pazarlama merkezlerine nakliye masrafları, komisyonculara ödenen miktar, belediye rüsumu, damga pulu, hammaliye ve bekçi ücreti yer almaktadır. Bu masraflar içinde en büyük pay nakliye giderleridir. Nitekim 1978 yılında toplam pazarlama masrafları içinde nakliye giderlerinin payı % 67,2 olmuştur. Bu oran 1979

yılında % 79,7 ve 1980 yılında ise % 68,5 olarak kulanmıştır. 1979 yılında görülen artış, bu yılda akaryakıt darlığından dolayı nakliye ücretlerinin çok yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Yine aynı nedenle 1979 yılında ortalama karpuz pazarlama masrafları karpuz üretim masraflarından fazla olmuştur.

Komisyoncu kanalıyla karpuz pazarlayan işletmelerin ortalama karpuz satış fiyatları ve net kâr durumu Çizelge 7 de incelenmiştir.

Çizelge 7. Komisyoncular Kanalıyla Pazarlamada Ortalama Karpuz Satış Fiyatı ve Net Kâr Durumu

Yıllar	Ortalama karpuz satış fiyatları (TL)			Dekardan elde edilen karpuz satış geliri (TL)	Net kâr TL/dekar	Net kâr TL/kg
	I. Kırim	II. Kırim	Tartılı ortalama			
	1978	3,23	0,95	2,73	3767	441
1979	3,90	1,83	3,67	5971	505	0,31
1980	11,62	3,53	10,87	16033	5398	3,66

Çizelge 7 komisyoncu kanalıyla pazarlanan karpuzun ortalama satış fiyatlarını ve bir dekar karpuzun satışından elde edilen ortalama satış gelirini göstermektedir. Son iki sütun karpuz satış gelirinden ve kg satış fiyatından Çizelge 6 da görülen karpuzun kg ve dekar maliyetinin çıkarılmasıyla bulunan net kâr durumunu vermektedir. Çizelgenin incelenmesiyle de görülebileceği gibi 1980 yılı karpuz üreticileri için iyi bir yıl olmuş ve bu yıl ürününü komisyoncu kanalıyla pazarlayan üreticiler dekardan net 5398 TL. kâr sağlamışlardır. Komisyoncu kanalıyla karpuz pazarlamasında kâr durumu satış fiyatlarına bağlıdır. Üretici satış faturalarının incelenmesiyle 1980 yılında başlıca pazarlama merkezlerinde pazar fiyatlarının uzun bir dönem yüksek olduğu görülmüştür. 1980 yılında maliyet masraflarının yüksekliğine rağmen, satış fiyatlarının yüksekliği üreticilerin kârını artırmıştır. Çizelge 8 de araştırma alanındaki üreticilerin ürünlerini en çok gönderdikleri Ankara'da çeşitli dönemlerde karpuz satış fiyatları gösterilmiştir.

Çizelge 8. Ankara Karpuz Pazarında Çeşitli Dönemlerde Araştırma Alanından Gönderilen 1. Kalite Karpuzun Ortalama Satış Fiyatları

Yıllar	Karpuzun Ortalama satış Ortalama pazarlama		Ortalama pazarlama fiyatı (TL/kg)	Ortalama pazarlama masrafları (TL/kg)
	pazar geliş dönemi fiyatı (TL/kg)			
1978	27 Haziran	- 1 Temmuz	4,83	1,06
	1 Temmuz	- 12 Temmuz	3,15	0,90
	13 Temmuz	- 20 Temmuz	1,57	0,79
	21 Haziran	- 5 Temmuz	5,54	1,93
	6 Temmuz	- 13 Temmuz	4,00	1,98
1979	14 Temmuz	- 28 Temmuz	2,60	1,74
	29 Temmuz	- 7 Ağustos	4,78	2,00
	10 Temmuz	- 31 Temmuz	15,03	3,50
1980	1 Ağustos	- 16 Ağustos	9,54	3,35
	17 Ağustos	- 23 Ağustos	2,58	2,27

Çizelge 8 de görüldüğü gibi araştırma alanından Ankara karpuz pazarına gönderilen karpuzlar, 1978 yılında 27 Haziran - 12 Temmuz arasındaki 16 gün, 1979 yılında 21 Haziran - 13 Temmuz arasındaki 23 ve 29 Temmuz - 7 Ağustos arasındaki 10 gün olmak üzere toplam 33 gün yüksek fiyatlarla satılabilmektedir. 1980 yılında ise 10 Temmuz - 16 Ağustos arasındaki 38 gün süreyle fiyatlar yüksek düzeyde seyretmiştir. Özellikle fiyatların en yüksek olduğu dönem 1980 yılında oldukça uzun sürmüştür. Bu durum komisyoncular kanalıyla pazarlama yapan karpuz üreticilerinin 1980 yılında kârlarını artırmıştır. 1980 yılında satış fiyatlarının en yüksek olduğu dönem 1980 yılında oldukça uzun sürmüştür. Bu durum komisyoncular kanalıyla pazarlama yapan karpuz üreticilerinin 1980 yılında kârlarını artırmıştır. 1980 yılında satış fiyatlarının uzun süre yüksek seyretmesinin en önemli nedeni, bu yılda Adana ilinde karpuz ekim alanının azalmasıdır. Çizelge 8 in son sütunu karpuz fiyatlarındaki düşüşün karpuz pazarlama masraflarında da düşmeye yol açtığını, ancak pazarlama masraflarındaki azalmanın fiyat düşüşünden daha küçük oranlarda gerçekleştiğini göstermektedir. Gerçekten karpuz satış fiyatındaki düşmeye paralel olarak ko-

misyoncuya ödenen miktar ile belediye rüsumu azalmakta, ancak en önemli masraf unsuru olan nakliye masraflarında değişiklik olmamaktadır.

Araştırma alanında üretilen kavun çeşitlerinden nakliyeye dayanıklı olan çeşitler 1978 yılında Ankara, İstanbul, İzmir ve Zonguldak gibi uzak illere kamyonlarla gönderilmiş ve komisyoncular kanalıyla satılmıştır. 1979 ve 1980 yılında üretilen kavun miktarı çok az olduğundan bu illere gönderilen miktar da çok azalmıştır. Araştırma alanında üretilen ve taşımaya fazla dayanıklı olmayan çeşitler ise kamyon ve pikaplarla Adana ve İçel'e taşınmış ve buradaki komisyoncular kanalıyla satılmıştır.

3.2.2. Götürü Usulde Karpuz Satışları

Üreticilerin uyguladıkları diğer bir karpuz satış şekli, götürü usulde satıştır. Götürü usulde karpuz alıcıları çeşitli illerden, özellikle Ankara, İstanbul, Kayseri ve İçel'den gelen komisyoncular ve semt pazarlarında satış yapanlardır. Karpuz mevsimi boyunca semt pazarlarında belirli yer tutarak satış yapanlara sergenciler denmektedir. Komisyoncu ve sergenciler toptancı halindeki ve semt pazarlarındaki işyerleri için götürü usulde karpuz satın alırlar.

Başka illerden gelen alıcılar, ovadaki ekim alanlarını yerli karpuz simsarları ile birlikte gezip gördükten sonra beğendikleri yerleri üreticiden götürü usulde satın alırlar. Alıcılara ovadaki üretim alanlarını gezdiren simsarlar hem alıcıdan hem de üreticiden bir ücret alırlar.

Götürü usulde satışta alıcı ve satıcı fiyat üzerinde anlaşılarsa alıcı üreticiye önce bir ön ödeme (5-10 bin lira dolayında) yapar ve bir kaç gün içinde ödenen miktar toplam satış tutarının % 50 sine tamamlanır. Geri kalan miktar ya bir defada (hasada başlamadan önce) ya da iki defada (hasat öncesi ve satış sonrası) ödenir. Alıcı ve üretici fiyat konusunda dekar üzerinden anlaşma yaparlar ve daha sonra birlikte tarlanın alanını ölçerek toplam satış tutarını hesaplarlar. Tarla alanı olarak tapuda kayıtlı olan değil, bu ölçüm sırasında bulunan alan kabul edilir. Zira bu ölçümde tarlanın kenarlarında kalan boşluklar dikkate alınmaz. Mahalli tabirle alan «kökenden kökene» (bitki kökünden - bitki köküne) ölçülür. Örneğin bu tür bir ölçümde gerçekte 150 dekar olan bir tarla 145 dekar gelmiştir.

Üretici ile alıcı arasındaki pazarlık sadece satış bedeli ve bunun ödenme şekli konusunda olmamaktadır. Bunun yanısıra alıcı, özellikle sulama ve bazı durumlarda el çapası (bir kez) ve tarımsal savaş (bir kez) masraflarının da üretici tarafından karşılanmasını isteyebilir. Ancak bu anlaşma şekli erken satışlarda söz konusudur. Ayrıca erken satışlarda meyveye bakılarak kullanılan tohum hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olmadığından, alıcı üreticiden tohum garantisi de istemektedir.

Götürü usulde satış anlaşma'larının, çok sık olmamakla birlikte, bazan bozulduğu da görülmektedir. Örneğin 1978 yılında dolu, 1979 yılında aşırı sıcaklık nedeniyle bazı tarlalar zarar görmüştür. Zarar çok büyükse alıcı ödediği paranın tümünü bırakır ve anlaşmayı bozar. Bu şekilde anlaşmanın bozulması durumunda tarlanın hasadı ve satışı üretici tarafından yapılır. Zarar çok fazla değilse alıcı ve satıcı kendi aralarında anlaşarak satışlarında bir indirim yaparlar. Tohum garantisi alınarak yapılan anlaşmalarda tohumun garanti edilen nitelikte olmadığı ortaya çıkarsa anlaşma yine bozulur. Ancak bu kez alıcı üreticiye ödediği paranın tümünü geri alır.

1978-1980 yılları araştırma alanında götürü usulde satış yapılan karpuz ve kavun alanları Çizelge 9 da gösterilmiştir

Çizelge 9. Götürü Usulde Satış Yapılan Karpuz ve Kavun Ekim Alanı

Yıllar	Karpuz ekim alanı (dekar)	Götürü usulde satılan (dekar)	Oran %	Kavun ekim alanı (dekar)	Götürü usulde satılan (dekar)	Oran %
1978	5475	2870	52,4	3647	747	20,5
1979	7914	2439	30,8	3006	205	6,8
1980	7398	5335	72,1	997	316	31,7

Çizelge 9 da görüldüğü gibi karpuz ve kavun ekim alanının götürü usulde satılan miktarı yıldan yıla değişim göstermektedir. Götürü satış oranı ile Adana ilinde toplam karpuz ekim alanı arasında yakın bir ilişki saptanmıştır. Adana ilinde karpuz-kavun ekim alanının en düşük olduğu 1980 yılında araştırma alanında götürü satış oranı yüksek, ekim alanının en yük-

sek olduğu 1979 yılında ise bu oran düşüktür (1). Buradan hareketle Adana'da götürü usulde karpuz-kavun satılan alanın yıldan yıla fazla değişmediği, toplam ekim alanı genişledikçe Adana'da ve buna paralel olarak araştırma alanında götürü usulde satılan alanın oransal olarak azaldığı sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 9, karpuzun götürü usulde satış oranının kavuna göre daha yüksek olduğunu da göstermektedir. Gerçekten kavun iklim koşullarından karpuzla daha fazla etkilendiğinden alıcılar kavunu götürü usulde almayı tercih etmemekte ya da hasat döneminden hemen önce (1-2 hafta önce) satın almaktadırlar.

1978-1980 yılları arasında götürü usulde satılan karpuz ürünü için üreticiler tarafından yapılan ortalama üretim masrafları ile ortalama satış fiyatları Çizelge 10 da gösterilmiştir.

Çizelge 10. Araştırma Alanında Götürü Usulde Karpuz Satış Fiyatları

Yıllar	Ortalama satış fiyatı (TL/dekar)	Üretici tarafından yapılan üretim masrafları (TL/dekar)	Üretici net kârı (TL/dekar)
1978	2906	2001	1905
1979	4071	2461	1610
1980	12189	5413	6776

Çizelge 10 da görüldüğü gibi ürettiği karpuzu götürü usulde satan üreticilerin üretim masrafları, komisyoncu kanalıyla pazarlama yapan üreticilere ürünle daha azdır (çizelge 6). Bu durum götürü usulde yapılan satışların hasattan ortalama 12 ay önce olması ve satıştan sonraki bir kısım masrafların (çapa, ilaçlama, hasat) alıcılar tarafından üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Götürü usulde yapılan satışlarda üretici net kârı yıldan yıla artış göstermiş ve özellikle 1980 yılında önceki yıllara oranla çok yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Benzer durum komisyoncu kanalıyla yapılan satışlarda da gözlenmiştir. 1980 yı-

(1) Adana ilinde karpuz-kavun ekim alanları; 1978 yılında 245390, 1979 yılında 387500 ve 1980 yılında 214050 dekar olmuştur (Teknik Ziraat Müdürlüğü Dosyaları).

ında Adana ilinde karpuz üretim alanlarındaki düşüş bu yılda karpuz üreticilerinin kârını yükselten en önemli nedendir.

Götürü usulde alımlar genellikle diğer illerden gelen alıcı-alıcılar tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle götürü usulde karpuz satın alanların aldıkları karpuzu nasıl ve nereye sattıkları ve bundan ne miktarda kâr sağladıkları öğrenilememiştir.

3.2.3. Kilo Usulü Satış

Üreticilerin en az uyguladığı satış şeklidir. Nitekim araştırma alanında, incelenen işletmelerde, 1978 yılında 33 kamyon, 1979 da 41 ve 1980 de 69 kamyon karpuz kilo ile satılmıştır. Bu şekilde satışlar genellikle Karadeniz bölgesi illerinden (özellikle Trabzon, Samsun, Rize, Giresun, Ordu) gelen alıcılara yapılır. Belirtilen illerden gelen alıcılar tarlada 4 kg üzerindeki seçme karpuzları alırlar. Karpuzun hasadı ve kamyonu yüklenmesi üreticiye, nakliyesi alıcıya aittir. Kilo ile satışı yapılan karpuz miktarı çok az olduğundan ve kilo ile satılan miktarın dışında kalan karpuzlar çeşitli şekillerde (özellikle komisyoncular kanalıyla) pazarlandığından bu satış şeklini tercih eden üreticilerin kârlılık durumu incelenememiştir.

ZUSAMMENFASSUNG

Wassermelonenanbau und Vermarktung

Das Untersuchungsgebiet liegt in der Provinz Adana zwischen den beiden Flüssen Seyhan und Ceyhan. Hier werden seit den dreissiger Jahren des 20. Jahrhunderts, v.a. aber nach 1970, vorherrschend Wassermelonen (suğar baby) angebaut.

In den Jahren 1978, 1979 und 1980 wurde durch die Befragung der Wassermelonen anbauenden Landwirte deren Vermarktungszeitraum ermittelt. Dabei wurden folgende Ergebnisse festgestellt :

a) Vermarktungsweise

— Vermarktung durch Kommissionäre besonders in Ankara (1979 : 52,0 % und 1980 : 43,6 %) sowie Kayseri und Konya.

— Pauschalverkauf an die Privanhändler aus Ankara, Istanbul und İçel. So wurde z.B. 1979 30,8 % und 1980 72,1 % der gesamten Wassermelonen Anbaufläche pauschal verkauft.

— Verkauf nach Gewicht an die Privanhändler aus dem Schwarzmeergebiet (Ware schwerer als vier Kilogramm).

b) Nettogewinn

— Die Höhe des Nettogewinnes liegt bei der Vermarktung durch Kommissionäre im Durchschnitt bei 441 TL, 505 TL (1979) und 5398 TL/Dekar (1980).

— Durch den Pauschalverkauf erzielte Nettogewinn beläuft sich dagegen nach der oben genannten Jahresreihenfolge 1905 TL, 1610 TL und 6776 TL/Dekar.

— Bei dem Verkauf nach Gewicht konnte kein Nettogewinn ermittelt werden, da der Ernte teilweise über Kommissionäre teilweise an Privathändler verkauft wurde.

KOOPERATİFÇİLİĞİMİZİN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI...

□ Mehmet GÖNEN □

1 — Giriş

Ülkemiz Kooperatifçiliğin temeli, ünlü devlet adamı Mithat Paşa'nın 1863 yıllarında kurduğu Memleket Sandıklarına kadar uzanır. İlk Kooperatifleşme Hareketimiz tarımsal alanda başlamış ve bu gün artık bir yüzyıl geride bırakmıştır. Ülkemiz kooperatifleşme hareketinin tarımsal alanda başlaması, şüphesizki toplum hayatımızın tarıma dayalı olmasıdır. Tarımsal faaliyetlerin toplumu şekillendirdiği bir ortamda elbetteki başka bir alanda kooperatifleşme hareketinin başlaması mümkün olmayacaktır.

Kooperatifleşme hareketimiz batı ülkeleriyle, yaklaşık, aynı tarihlerde başlamıştır. Ancak bizde tarımsal alanda başlayan hareket İngiltere'de tüketim, Fransa'da küçük sanatkar kredisi, Almanya'da da, bizde olduğu gibi, tarımsal alanda kendini göstermiştir.

Ülkemizde kooperatifçilik hareketine Almanya'da kredi kooperatifçiliğinin öncülüğünü yapan Raiffeisen kooperatiflerinin örnek olduğu yolunda yaygın bir kanı vardır. Gerçekten, Raiffeisen kooperatifleri de köylünün tarımsal kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Mithat Paşa ile başlayan ülkemiz kooperatifçilik hareketinin de amacı köylünün tarımsal kredi ihtiyacının karşılanmasıdır. Ancak Mithat Paşa'nın kurduğu memleket sandıklarının Alman Raiffeisen kooperatiflerinin kopyası olduğu söylenemez. Özellikle, sermaye birikimi Raiffeisen kooperatiflerinden çok farklı bir yol uygulanarak oluşturulmuştur. Bu yüzden Ülkemiz Kooperatifçilik hareketinin kendine özgü bir yapıyla başlayıp geliştiğini kabul etmek gerekir.

II — Ülkemizde Kooperatif hareketinin geçmişi

Osmanlı Dönemi

Ülkemizde, bir çok yönleriyle, Kooperatif tanımına uyan ilk kurumlar «Tarım Kredisini» konu alan sandıklar olmuştur.

Mithat Paşa'nın 1863 yılında oluşturduğu «Memleket Sandıkları» Kooperatifçilik hareketimizin başlangıcı sayılmaktadır.

Memleket Sandıklarının konu açısından Alman Raiffeisen Kooperatiflerine benzemelerine karşılık olanların bir takliti olmadığı açıktır. Çünkü, memleket sandıklarının dayanağı o zamanki Ülke şartların sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesidir.

İlki, bugün Bulgaristan/Yugoslavya sınırında bulunan Pirov kasabasında kurulan Memleket Sandıkları bizzat Mithat Paşa'nın kaleme aldığı «Memleket Sandıkları Nizamnamesi» ile faaliyetlerini sürmüştür.

1 — Memleket Sandıklarının amaçları şöylece özetlenebilir.

- Yoksul halkı tefeciden kurtarmak,
- Çiftçiye hayvan ve zahire yani tarımsal girdi satınalabilmesi için kredi sağlamak,
- Köylünün ürününü değerlendirmek,
- Halkın karşılıklı yardım esasına dayalı işbirliğini ve teşkilatlanmasını sağlamak,

2 — Memleket Sandıklarının Raiffeisen ile benzer tarafları

- 1 — Amaç ve Konu (Her ikisinde çiftçiye Zirai Kredi sağlar)
- 2 — Kendi kendine yardım Raiffeisen'in sloganı, imeceninde temelide aynı,
- 3 — Kendi kendini yönetim-Demokratik yönetim,
- 4 — Tarafsızlığa önem verilir,
- 5 — Krediler Üretime harcanmak maksadını taşır,
- 6 — Kârın bir kısmı hayır işlerine harcanır,
- 7 — Yönetim seviyesindeki görev fahridir,
- 8 — Kaydiye ve giriş kararı alınması.
- 3 — Benzemeyen yanları

1 — Memleket Sandıklarında ortaklık payı, işledikleri arazinin ürün bedeli ile sahip oldukları her çift öküz için 1/2 Kilo buğdaydan ibarettir. Raiffeisen'de ilk defa yoktur.

2 — Raiffeisen'de Kooperatifin borcundan dolayı ortakların sınırsız sorumluluğu vardır. Memleket Sandıklarında yoktur

3 — Raiffeisen'de ortağına kredi verilir, Memleket Sandığına üye olmayan da kredi alabilirdi.

4 — Raiffeisen veya 2 köyde dar bir alanda çalışır, Memleket Sandıkları kaza merkezlerinde kurulmuştur.

5 — Raiffeisen dışarıdan borç alabilirdi, Memleket Sandıkları kendi kaynağı ile yetinirlerdi.

6 — Raiffeisen'de vade 10 yıla kadar, Memleket Sandıklarında azami 1 yıl.

7 — Raiffeisen'de koyu bir dindarlık vardı. Memleket Sandıklarında ise dini değil Milli bir müessese (imeceye) dayalıdır.

8 — Memleket Sandıkları Menafi sandıkları olduktan sonra vergi kaynağı ile beslenmiş, Almanya'da böyle bir yardım yoktur.

9 — Raiffeisen bankaya sahip olmuş, Memleket Sandıklarında bu durum yoktur.

Memleket Sandıklarında sermayenin iki kaynağı vardır, Birincisi devlete ait boş toprakların ekilip/biçilmesinden elde edilen gelirdir. Devlete ait boş topraklar köylüler tarafından tatil günü ekilecek ve elde edilen üründen sağlanan kazanç Sandığın sermayesini oluşturacaktır. Burada dikkati çeken husus «imece» usulünün uygulamasıdır. Türk Halkının başlangıcından bu yana yaşattığı imece usulünün uygulanması Memleket Sandıklarının «milli karakterini ortaya koymaktadır. Memleket Sandıklarının ikinci sermaye kaynağı köylünün kendi rızasıyla verdiği ve aşar fazlası olarak tanımlanan paylardır.

Memleket Sandıkları nizamnamesine göre bir sandığın ödünçlemede bulunabilmesi için sermayesinin en az 200 altın olması gerekiyordu. Ödünçlemede bulunabilecek sermayeye sahip olan sandıklar ancak kısa vadeli kredi açabiliyordu. Ekim döneminde verilen krediler ürünün paraya çevrildiği dönemde geri alınıyordu. Bu günkü anlamıyla çevirme kredisi diyebileceğimiz bu ödünçlemede aylık % 1 faiz uygulanıyordu. Kişisel kefalet yada rehin esasına göre yapılan ödünçlemelerde kredi tavanı 20 altın olarak sınırlandırılmıştı.

Memleket Sandıkları yalnızca ilçelerde kurulmuştur. Sermayesinin tamamlanmasıyla çalışmaya başlayan sandıklar, ilk zamanlar, ilçe pazarının kurulduğu günlerde açık tutulmuş sonraları çalışma günleri artırılmıştır. Memleket Sandıklarının yönetimi ilçe halkı tarafından seçilen ve «sandık eminleri» adı verilen 4 kişilik bir ekipce yerine getirilmiştir. Sandık harcamaları için azami tasarruf gösterilmiş ve bu yüzden sandık eminlerine herhangi bir ücret ödenmemiştir.

1863-1883 yılları arasında uygulanan Memleket Sandıkları, giderek, başlangıçdaki hızını yitirmiş ve yozlaşmıştır. Çoğu zaman öngörülen amaçlar gerçekleştirilmemiş, kimi ilçelerde başarısız yönetimler dolayısıyla amaç dışına çıkmıştır. Sermaye birikiminde uygulanan imece usulü yoksul halkın sırtına yüklenen bir argaryaya dönüştürülmüş ayrıca savaşlar nedeniyle ekilebilir devlet arazileride azalmıştır. Bu sakıncaları ortadan kaldırmak için imece usulü terkedilmiş, onun yerine vergi niteliğinde olmak üzere bir çift öküzü olanda 15 kg. buğday alma yoluna gidilmiştir. Sermaye birikiminde ortaya çıkan bir başka zorlukta, toplanan buğdayların paraya çevrilmesinde kendini göstermiştir. Ayrıca, yüklenen payların ortaklarca zamanında ödenmemesi kaynak birikimini engelleyen bir başka neden olmuştur. Bunlar ve benzer nedenler yüzünden Memleket Sandıkları görev yapamaz duruma düşmüşler ve yerlerini menafi sandıklarına bırakmışlardır.

Memleket Sandıklarının, özellikle sermaye birikimlerini sağlayamaması ve görevlerini yapamaz duruma düşmeleri üzerine yeni finans kaynakları aranmış ve bu amaçla aşar vergisine onda bir oranında zam yapılmıştır. Artan bu bölümü menafi hissesi denildiğinden Memleket Sandıklarının adı da Menafi Sandıkları olarak değiştirilmiştir. 1883 yılında yapılan bu değişiklikle kalınmamış, Memleket Sandıklarında görülen eksiklik ve düzensizliklerin giderilmesinde çalışılmıştır. Memleket Sandıklarında görülen denetim eksikliğinin giderilmesi için Menafi Sandıklarının devletçe denetlenmesi de öngörülmüştür.

Ancak, tüm düzenleme ve yeniliklerde olumlu sonuçlar vermemiştir. Memleket Sandıklarından devralınan aksaklıklar sürüp gitmiştir. Özellikle sandık yönetimleri bölgedeki nüfuzlu kimselerin eline geçmiş ve yoksul köylü sandık hizmetlerinden gereği kadar yararlanamamıştır.

Bunun üzerine yeni önlemler getirilmiş ve 15 Ağustos 1888 de Ziraat Bankası Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur.

Böylece 1863'de başlayan Osmanlı dönemi kooperatifçiliği 1888'de yani 25 yıl sonra bankacılığa dönüşerek sona ermiştir.

Bu yıldan sonra, uzun süre, Ülkemizde Kooperatifçilik hareketine rastlanılamamaktadır. Yanlızca, 1914 yılında İzmir'de 45 incir ihracatçısının piyasayı denetim altında tutmak amacıyla Milli Aydın Bankasını kurmuşlar ve bu banka kanalıyla incir üreticilerine kredi vermişlerdir. Bu kredilere dayanılarak kurulan «İncir Müstahsilleri Ortaklığı»nın, kooperatif tanımından uzak olmasına rağmen, ülkemizde kurulan ilk «Tarım Satış Kooperatifi» olduğu yolunda iddialar vardır. Bu kuruluşda 1923 yılından sonra çalışmalarını durdurmuştur.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Kooperatif konusu yeniden ele alınmış, Kooperatif kuruluşlar oluşturulması çeşitli yönlerden özendirilmiştir. Özellikle, büyük Atatürk, her konuda olduğu gibi, Kooperatifçilik konusunda da önder olmuş bizzat kooperatif kurarak halkın özenini sağlamıştır. Büyük Atatürk, Silifke/Tekirçiftliği Tarım Kredi Kooperatifini kurmuş ve bir numaralı ortağı olmuştur. Bunlardan başka sürekli olarak kooperatifçiliği teşvik eden Atatürk, bu konuda çeşitli kanunların çıkmasını sağlamıştır.

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, 1924 yılında, İtibari Zirai Birlikleri kanunu çıkartılmıştır. Kanun ile, ortakların şahsi ve ortaklaşa kefaleti esasına göre kredi dağıtacak bağımsız kredi teşkilatları kurulması öngörülmüştür. Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri hizmetlerinin tek elden karşılanması düşünülmüş ancak bu kanuna dayalı olarak kurulan İtibari Zirai Birlikleri olumlu bir sonuç vermeden dağılmıştır.

Yaklaşık dört yıl süren İtibari Zirai Birlikler uygulamasının olumlu bir sonuç vermemesi üzerine yeni düzenlemelere gidilmiş ve Zirai Kredi Kooperatifleri kanunu çıkartılmıştır. 1929 yılında 1470 sayılı kanunla çıkartılan Zirai Kredi Kooperatiflerinde ilk kez Kooperatif kelimesi kullanılarak kanun literatürüne girmiştir. Bugün çalışmakta olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin en eskileri bu kanuna göre kurulmuş Kooperatiflerdir.

Cumhuriyet döneminde Kooperatifçilik konusunda en önemli girişim 1933 yılında çıkartılan 2834 ve 2836 sayılı kanunlardır. 2834 sayılı «Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri» kanunu halen yürürlüktedir .2836 sayılı «Tarım Kredi Kooperatifleri kanunu ise 1972 yılına kadar yürürlükte kalmış ve o tarihte yerini 1581 sayılı «Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri» kanununa bırakmıştır.

Atatürk, Milletini «Muasırın Medeniyet» seviyesinin üstüne çıkarmak için, her alanda olduğu gibi, sosyal ve ekonomik alanda da gerekli öğütleri vermiş, gidilecek amacı göstermiş, her tedbiri düşünmüş ve almıştır. O zamanki memleket nüfusunun % 80'i çiftçilerden meydana geldiğine ve milli hasılanın büyük çoğunluğunu Tarım ve Hayvancılık teşkil ettiğine göre, yurt kalkınmasının bu dallarda da yapılacak hamlelerle mümkün olabileceği çıktı.

Onun içindirki, savaş meydanlarındaki işini bitirir bitirmez kılıcını çıkarıp asmış ve «Kılıç ve Sapan; bu iki fatihleri birincisi ikincisine daima mağlup oldu» diyerek sosyal ve iktisadi alanlara dönmüş ve burada Tarım ve Kooperatifçiliğe ayrı bir önem verdiği görülmüştür.

Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım, yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım, diyerek Ankara'da çorak arazide yepyeni çiftlik - Ormanlık meydana getirmiştir.

Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununun yürürlüğe girmesi sebebiyle 1 Kasım 1929'da açış konuşmasında «Bu yıl Zirai Kooperatif teşkilatına başlanmış olması bilhassa memnuniyetimize mucip oluyor, Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeyi ziyadesiyle iltizam ediyoruz» demiş,

2834 ve 2836 sayılı kanunların çıkması üzerine, 1.Kasım.1936 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde Atatürk, «Kooperatif Teşkilatı her yerde sevilmiştir. Kredi ve Satış için olduğu kadar istihsal vasıtalarını öğrenip kullandırmak içinde kooperatiflerden istifadeyi mümkün görüyoruz» demiştir.

Bu arada büyük Atatürk'ün kooperatifçilik anlayışına, kısaca değinmekte fayda vardır. Çünkü bugünkü kooperatifçilik anlayışımızın da temeli bu düşüncedir. Büyük Atatürk'e göre kooperatifçilik Ülke kalkınmasının amaçlarından birisi ve en önemlisidir. Yukarıdaki sözlerindende anlaşılacağı gibi, koope-

ratif teşkilatlanma, muhteviyatı daha da genişletilerek yurt yüzeyine yaygınlaştırılmalıdır. Atatürk kooperatifçiliğinde yalnızca «kredi» ve «satış» konularını kapsamasını, köylünün kalkınması açısından yeterli görülmemektedir. Aynı zamanda istihsal vasıtalarının yani üretim araçlarının öğrenip kullanılması da kooperatifçiliğin yaygınlaştırması gerekmektedir. Tarımda modern araçların kooperatifler yoluyla kullanılması, verimin artması ve dolayısıyla köylünün kalkınması sonucunu doğuracaktır.

Aşağıdaki sözleriyle ifade buyurduğu gibi Atatürk, kooperatifçiliği aynı zamanda milli ekonomiyi korumaya yarayan bir kurum olarak görmektedir. «Türkiye gibi büyük sermayeden yoksun, Avrupa'nın muazzam sanayi ve sermayesi ile milli olmayan araçların saldırılarına karşı, milli ekonomiyi korumaya zorunlu bulunan bir memlekette kooperatiflerin kurulması ve yayılması kesinlikle milli bir ihtiyaçtır» sözleriyle Atatürk, Kooperatifçiliğin ülke ekonomisini bütünleyen bir yapıya sahip olması gerektiğine de işaret etmektedir. Dünyada Atatürk kadar kooperatifçilik konularına eğilen ve en önemlisi kooperatifçiliği «milli bir ihtiyaç olarak» niteleyen bir başka devlet adamı yoktur. Atatürk'ün kooperatifçilikle ilgili sözleri ve ilkeleri kooperatifçilik hareketimize her zaman yön vermektedir.

24 Mayıs 1924'de çıkartılan 498 sayılı itibari Zirai Birlikleri kanunuyla, Cumhuriyetle birlikte, Ülkemiz kooperatifçilik hareketinde yeni bir dönem başlamıştır.

Her dönemde olduğu gibi, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında da çiftinin tarımsal kredi ihtiyacı gündeme gelmiş ve çıkartılan 498 sayılı İtibari Zirai Birlikleri Kanunu ile yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Kanunun amacı aynı tür üreticileri ufak üniteler biçiminde teşkilatlandırmaktır. Birlik ortakları «sınırsız sorumlulukla» yükümlüdürler. Kredi kullanımında zincirleme kefalet esas olarak alınmıştır. Kanuna göre, İtibari Zirai Birliklerin işlem ve denetimleri Ziraat Bankası'na yapılacaktır.

Bu günkü anlamıyla, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinin yaptığı işler 498 sayılı kanunla İtibari Zirai Birliklerine yüklenmiştir. Birliklerin finansman ihtiyacında Ziraat Bankası tarafından karşılanacaktır. Kanununun 2. maddesi uyarınca,

Birliklerin kuruluş ve yönetimlerini belirtir nizamname Ziraat Bankası tarafından hazırlanmış ve 1926 yılında Bakanlar Kurulu onayından geçmiştir.

Ülkemiz Kooperatifiçiliğinde yeni bir dönemi başlatan İtibari Zirai Birlikleri uygulaması olumlu sonuçlar vermemiş ve kurulan birlikler herhangi bir çalışma göstermeden kapanmışlardır. Teşkilatlandırmanın tabana yaygınlaştırılamaması, sermaye ve kaynak meselelerinin çözümlenememesi, hem kredi hem de satış gibi büyük organizasyonları gerektiren görevlerin yüklenilmesi gibi nedenler yüzünden hiç bir faaliyet göstermeden kapanan İtibari Zirai Birliklerin yerine 1929 yılında Zirai Kredi Kooperatifleri kurulmuştur.

1929 yılında çıkartılan 1470 sayılı kanunla İtibari Zirai Birliklerine son verilmiş ve onların yerine geçmek üzere, ilk kez Kooperatif kelimesi kullanılarak, «Zirai Kredi Kooperatifleri» kurulmuştur.

Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa göre, köylerde 30, kasaablarda ise en az 60 ortakla kurulabilen Kooperatifler Tarım işletmelerinin kısa vadeli üretim ihtiyacını karşılamak amacıyla gütmektedir. Köylerde kurulacak kooperatiflerde sınırsız sorumluluk, kasaablarda kurulacak kooperatiflerde ise, yerine göre, hem sınırlı hem de sınırsız sorumluluk ilkelerinin uygulanacağı Zirai Kredi Kooperatiflerinde ortaklık paylarına % 15 ifaz ödeniyor ancak risturna yer verilmiyordu.

Zirai Kredi Kooperatiflerinde, ortaklık payı ne olursa olsun, her ortağın Genel Kurulda bir oyl'a temsili ilkesi benimsenmiştir. Kooperatifin ortaklar arasından seçilecek 3 kişilik bir Yönetim Kurulunca yönetilmesi benimsenmiştir. Ancak bu ilke hiç bir zaman gerçekleşmemiş, Zirai Kredi Kooperatifleri tümüyle Ziraat Bankasının denetim ve yönetimine verilmiştir.

Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa göre, ortakların giriş ücretleri, çıkarılan ortakların payları, devletçe verilecek ödenekler ve duru kazancın yarısı yedek akçe olarak ayrılacaktır.

Kanuna dayalı olarak 1935 yılı sonuna kadar 668 Zirai Kredi Kooperatifi kurulmuş, bu Kooperatiflerin ortak sayıları 67332'ye ulaşmıştır.

Kurulan Zirai Kredi Kooperatiflerinde kaynak meselesi çözüme kavuşturulamamış ve itibari Zirai Birliklerin kapan-

masına yol açan, Kooperatifçilik açısından verimsiz ortamdan kurtulmalarına imkan sağlanamamıştır. Zirai Kredi Kooperatifleri bağımsızlıkları olmayan tümüyle Ziraat Bankasına bağlı üniteler biçiminde bırakılmışlardır.

Zirai Kredi Kooperatif uygulamasına 1935 yılı sonlarına kadar devam edilmiş, daha sonra yeniden düzenleme gerekçesiyle Tarım Kredi Kooperatifleri uygulamasına geçilmiştir.

Zirai Kredi Kooperatifi Kanununun günün şartlarına cevap verilecek biçime sokmak amacıyla 21.10.1935 tarihinde yeni bir kanun kabul edilmiştir. 2836 Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu adını alan bu kanun 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununun yerine geçtiğinden Zirai Kredi Kooperatiflerinin adıda. Tarım Kredi Kooperatifleri olarak değiştirilmiştir.

2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunundaki belirgin özellikleri şöylece sıralamak mümkündür.

1 — Zincirleme ve sınırsız kefalet esası, eskiden olduğu gibi, Tarım Kredi Kooperatiflerinde de korumaktadır.

2 — Tarımı geçim aracı yapmış küçük çiftçiler teşkilatlandırılacak ve kendi aralarında dayanışmaları sağlanacaktır.

3 — Tarım Kredi Kooperatiflerinin çalışma alanlarında kurulacak olan Tarım Satış Kooperatifleriyle birlikte küçük çiftçinin üretimden pazarlamaya kadar olan sorunları çözüme kavuşturulacaktır.

2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu gereğince hazırlanan anasözleşme 10.3.1936 tarihinde Bakanlar Kurulunun onayından geçmiştir. Bu anasözleşme, daha sonra 1966 yılında da bazı değişikliklere uğramıştır.

2836 sayılı Kanun Tarım Kredi Kooperatiflerinde uygulanmakta olan iki tür sorumluluğu ortadan kaldırmış ve yalnızca sınırlı sorumluluğun geçerli olacağı esasını getirmiştir. Ortakların tüm ürünleri ve üretim araçları üzerinde Kooperatifin rehin hakkı bulunmaktadır. Tarım Satış Kooperatifleriyle sıkı bir iş birliği söz konusudur. Tarım Kredi Kooperatifi ortakları aynı zamanda bölgelerinde bulunan Tarım Satış Kooperatiflerine de ortak olmak zorundadırlar. 1966 yılında yapılan anasözleşme değişikliğiyle Tarım Kredi Kooperatifleri yalnızca kredi Kooperatifi olmaktan çıkartılmışlar ve çok amaçlı kooperatifçiliğe

yönlendirilmişlerdir. Buna göre Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının ihtiyaç duyduğu tarımsal araç/gereçlerden başka zorunlu tüketim maddelerini de bulundurabilecekler ayrıca ortaklarının müşterek yararlanabilecekleri ekipmanlarında edinebileceklerdir. Kanunla Tarım Kredi Kooperatiflerine geniş bir vergi muafiyeti tanınmıştır. Uluslararası Kooperatifçilik ilkelerinin hepsinin geçerli olduğu Tarım Kredi Kooperatiflerinde yönetim ortaklar arasından seçilen 3 yada 5 kişilik bir kurulca yerine getirilirdi. Tarım Kredi Kooperatiflerine risturn ilkesi uygulanmıştır. Duru kârın % 70'i yedek akçe ve özkaynak hesabına, % 20'si kooperatifi geliştirme, eğitim ve sosyal amaçlı konulara ayrılır geri kalan % 10'da risturn olarak dağıtılırdı. Bugün çalışmalarını sürdüren Tarım Kredi Kooperatiflerini: çoğunluğu 2836 sayılı yasaya göre kurulmuş kooperatiflerdir.

1935'de çıkartılan 2836 sayılı yasanın günün şartlarına göre düzeltilmesi ve Tarım Kredi Kooperatiflerine üst teşkilatlanma imkanının sağlanması amacıyla 1972 yılında 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu çıkartılmıştır. Önümüzdeki bölümde bu kanun üzerinde durulacaktır. Ancak daha önce 1581 sayılı kanun çıkıncaya kadar, Tarım Kredi Kooperatifleri üzerinde kısa bir değerlendirmenin yapılmasıyla fayda vardır.

Daah önce belirtildiği üzere; Ulkemizde 1863 yılında Memleket Sandıklarıyla başlayan «kredi kooperatifçiliği» sırasıyla Menafi Sandıkları, İtibari Zirai Birlikleri, Zirai Kredi Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri aşamalarıyla bu gün artık bir yüzyılı geride bırakmıştır.

Konuya, zaman açısından, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte bakılırsa, geniş bir teşkilata sahip Ziraat Bankası varken ayrıca Tarım Kredi Kooperatiflerinin neden kurulduğu yolunda bir soruyla karşılaşılabilir. Tarımsal Krediyeye verilen önem'in yanı sıra Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluş gerekçeleri olarak şunlar sıralanabilir.

1 — Ziraat Bankası il ve ilçelerde kurulmuştur. Bankanın köy ve bucaklarda teşkilatı yoktur. Kredi almak isteyen köylünün bankanın bulunduğu il yada ilçeye gitmesi zorunluğudur. Aynı durum alınan kredinin çödenmesinde de söz konusudur. Bu durum köylüler için hem zaman kaybına hemde gereksiz masraflara yol açmaktadır.

2 — O zamanki uygulamasıyla köylülere doğrudan doğruya kredi verildiğinden banka çok sayıda köylülerle ilgilenmek durumundadır. Çok sayıda insanla bir tek bankanın ilgilenmesinin imkansızlığı yüzünden kredinin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı da denetlenememektedir. Tarım politikası açısından bu biçimde kredi dağıtmanın rasyonel olmadığı açıktır.

3 — Çiftçilerin çoğunluğu bankadan «gerçek garantiye» dayalı kredi alacak mal varlığına sahip değildirler. Bu yüzden ortaklaşa kefalet esasına dayalı kredi dağıtmak gerekmektedir.

Bu mahsurların ortadan kaldırılması amacıyla köylülerin bizzat köylerinde yada en yakın bucak merkezlerinde kredi alabilmeleri ilke olarak benimsenmiş ve bunun içinde Ziraat Bankasından ayrı ancak onun bir ünitesi niteliğinde kredi kurumlarının oluşturulması kararlaştırılmıştır. Karar uyarınca önce İtibari Zirai Birlikleri, Zirai Kredi Kooperatifleri daha sonrada Tarım Kredi Kooperatifleri kanunları çıkartılmıştır.

İtibari Zirai Birliklerin hiç bir varlık göstermeden kapanmalarına daha önce değinilmişti.

İtibari Zirai Birliklerin kapanması üzerine, yeni incelemelerden sonra 1929'da kabul edilen 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri kanunu ile kredi kooperatiflerinin kurulması geniş ölçüde ele alınmıştır.

Kanuna göre Ziraat Bankası Kurulacak Zirai Kredi Kooperatiflerine kredi verecek onlarda bunu köylülere dağıtacaktır. 2336 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 1935 yılına kadar 668 Zirai Kredi Kooperatifi kurulmuştur. 2336 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar kurulmuş olan Zirai Kredi Kooperatifleri yeniden kuruluş işlemine tabi tutulmaksızın yeni kanuna göre kurulmuş sayılmışlardır.

2336 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile daha önce yürürlükte bulunan 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri kanunu bu farklılığı ortadan kaldırmış, kuruluş için aranan ortak sayısını 30 olarak belirlemiştir.

2 — 1470 sayılı kanunda «sorumluluk» il, ilçe ve köylerde farklı biçimde düzenlenmiştir. 2336 sayılı kanun bu farklılığı ortadan kaldırmış ve «sınırsız sorumluluk» ilkesini kabul etmiştir.

3 — 2836 sayılı kanun kredi limitlerini ve vadelerini önemli ölçüde artırmıştır.

4 — 2836 sayılı kanun ortak ürünleri üzerinde mutlak rehin hakkı tanımıştır.

Bu kural 1470 sayılı kanunda yoktur.

5 — 2836 sayılı kanunla Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarım Satış Kooperatifleriyle sıkı bir işbirliği içinde olması öngörülmüştür.

6 — 2836 sayılı kanun, anasözleşme aykırı hareket eden Tarım Kredi Kooperatiflerinin işlemlerine, Ticaret Bakanlığının onayı ile, elkoymaya Ziraat Bankasını yetkili kılmıştır. Bu hüküm 1470 sayılı kanunda yoktur.

2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri kanunlarının «öz» açısından pek farklılık göstermediği söylenebilir. Her iki kanunda kooperatifçiliği «sıkı bir denetim» ile sınırlamak istemişlerdir. Öyleki 2836 sayılı kanunda denetim sınırları daha da genişletilmiştir.

Kooperatif hareketin tabandan uzak sıkı bir denetim altında tutulmak istenmesi, kooperatiflerin birer banka şubesi gibi işlev yapması sonucunu doğurmuş bu nedenle ortaklar kooperatiflerine sahip çıkmamışlardır. Bu durum kooperatiflerdeki kredi dağıtım düzenini ve yapılmaya çalışılan «çok amaçlı kooperatifçilik» girişimlerini olumsuz yönde etkilemiş, kooperatiflerin başarı düzeyi gölgelenmiştir.

2836 sayılı kanun döneminde Tarım Kredi Kooperatiflerinin en önemli girişimleri makina parkları olmuştur. Kooperatiflerin kendi öz varlıklarıyla aldıkları tarımsal araç/gereçlerden oluşan makina parkları ortakların tarımsal işlerini az bir ücret karşılığında yapmaktadır. Olumlu ve yararlı bir çalışma olan makina parkları uzun süre devam ettirilmemiş, 1970'lerden sonra giderek ortadan kaldırılmıştır.

1935 yılında yürürlüğe konulan 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri kanunu 37 yıllık bir uygulamadan sonra 1972 yılında tümüyle yürürlükten kaldırılmış, bunun yerine 18.4.1972 günü 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu çıkartılmış ve 28.4.1972 tarihli Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ülkemiz tarımsal kooperatifçilik hareketinde ve Tarım Kooperatifleri tarihinde önemli bir aşama olarak kabul edilebilecek olan 1531 sayılı kanun bir çok yenilikleri gündeme getirmiş, daha önceki kanunlarda görülen devlet müdahalesi büyük ölçüde giderilerek kooperatifçiliğin tabana yayılması amaçlanmıştır. Kanun uyarınca, Tarım Kredi Kooperatifleri Ziraat Bankasına olan idari bağılıktan kurtarılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin üst teşkilatlanmalarına imkan tanınmakta ve ayrı bir Genel Müdürlükle temsil edilmeleri sağlanmaktadır. Ne varki kanunun tümüyle uygulanması ancak 1977 yılında gerçekleşebilmiş ve 17.Mayıs.1977'de Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği kurulabilmiştir. Kanuna dayalı olarak çıkartılan Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesi, Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Anasözleşmesi ve Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Anasözleşmesi, 24.12 1973 tarihinde, Bakanlar Kurulunca onaylanmıştır.

1531 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, ülkemiz tarımsal kooperatifçilik hareketinin çok önemli aşamalarından biridir. Kanunda Tarım Kredi Kooperatiflerinin amaçları geniş çerçeve içerisinde detaylı olarak sıralanmış ve hatta kooperatif ve birliklere «Meyduat toplama, bankacılık ve sigortacılık» yapma gibi görevlerde yüklenmiştir.

1531 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu ile başlıca 4 amacı gerçekleştirme yoluna gidilmiştir.

- 1 — Kooperatiflerin hizmet sahalarının genişletilmesi,
- 2 — Bir merkez etrafında kademeli teşkilatlandırma,
- 3 — Kooperatif ortaklarına azami kolaylığın sağlanması,
- 4 — Ziraat Bankasının Tarım Kredi Kooperatifleriyle olan ilişkisinin yeniden düzenlenmesi,

- 1 — Kooperatif hizmet saahlarının genişletilmesi,

1531 sayılı kanunda 2836 sayılı kanuna oranla Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliklerinin amaçları ve faaliyet konuları kesin olarak belirtilmiş ve günün şartlarına göre genişletilmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri tarımsal kredi dağıtımı yanında;

a—) Ortaklarının tarımsal araç/gereç ve gerektiğinde tüketim maddelerini toptan ve ucuza sağlamak,

b—) Ortaklarca temin edilemeyen tarımsal araç ve gereçleri kooperatif malı olarak satın alınıp ortakların hizmetine sunmak.

c) Ürün değerlendirilmesi faaliyetlerinde bulunmak,

d—) Kooperatifçilik eğitimi ile ilgili çalışmalarda bulunmak,

e—) Mevduat toplamak, sigortacılık, bankacılık yapmak, gibi yeni görevler verilmiştir. Böylece Tarım Kredi Kooperatiflerinin çok amaçlı, çok yönlü tarımsal kooperatif türü olma yolunda önemli adımlar atmışlardır.

2 — Bir Merkez etrafında kademeli teşkilatlanma,

1581 sayılı kanunla Tarım Kredi Kooperatifleri yeni bir teşkilatlanma imkanına kavuşlardır. Birim kooperatifler bir araya gelerek bölge birliklerini, bölge birlikleride Merkez Birliğini kurmuşlardır. Böylece hizmetlerin daha planlı ve koordinalı biçimde ortaya konması imkan dahiline girmiştir.

3 — Kooperatif ortaklarına azami kolaylıkların sağlanması

2836 sayılı kanunda ortakların çıkma işlemleri belli şartlara bağlanmış olmasına karşılık 1581 sayılı kanun bu durumu ana sözleşmelere bırakmıştır. Bunun gibi, Tarım Satış Kooperatiflerine ortak olma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Bunların yanı sıra 2836 sayılı kanunda olan ve ortakları zorlayıcı nitelikte olan bir çok hüküm yürürlükten kaldırılarak, ortaklara azami kolaylığı sağlayıcı hükümler getirilmiştir.

4 — Ziraat Bankası ile olan ilişkilerin düzenlenmesi,

2836 sayılı kanunla bulunan ve Ziraat Bankasının kooperatifin yönetimine müdaahle olarak nitelendirilen bir çok hüküm 1581 sayılı kanunda yer almamış ve böylece kooperatiflerin kendi ortaklarınca yönetilmesi ve yine kendi ortaklarınca ve kendi üst kuruluşlarınca denetlenmesi sağlanmıştır.

Özetlemek gerekirse, 1581 sayılı kanunla gerçek kooperatifçiliğin uygulanması yolunda ileri hükümler getirilmiştir. Kooperatifçilik ilkelerinin tümünün yer aldığı 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu ile yalnızca Tarım Kredi Kooperatifleri değil tüm tarımsal amaçlı kooperatifler yeni bir çalışma dönemini başlatmıştır.

Bu arada şunu söylemek isterimki, Ülkemizde Tarım Kredi Kooperatifleri kadar Türk köylüsüyle birlikte olmuş bir başka kooperatif türü söz konusu olmamıştır. Bu nedenle Tarım Kredi Kooperatiflerinin tarımsal kooperatifçiliğimiz içerisindeki yeri ve önemine kısaca değinmekte fayda vardır.

Ülkemiz ekonomik şartları dikkate alındığında, tarımımızın ikili bir görevli yükümlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Tarımımız hem artan nüfusumuzun besin ihtiyacını karşılayacak, hemde sanayimizin ham madde ihtiyacını karşılayacaktır. Ayrıca nüfusumuzun istihdam imkanının yaratılmasında da etkin rol oynayacaktır.

Bu kısa gerekçedende anlaşılacağı gibi Ülkemiz tarımı sanayi ile birlikte gelişmek zorundadır. Hiç kuşku yoktur ki tarımın gelişmesi yalnızca tarımsal kooperatifçiliğimizin gelişmesiyle başarılacak bir mesele değildir. Ancak diğer faktörlerin yanı sıra tarımsal kooperatifçiliğimiz tarımımızın gelişmesinde öncü olma fonksiyonunu sürdürmek zorundadır.

Tarımsal alt yapının geliştirilmesi, Tarımsal girdilerin yeterince ve ucuz olarak dağıtılması üreticilerin eğitim sorunlarının çözüme ulaştırılması gibi konular büyük ölçüde tarımsal Kooperatifçiliğimizin geliştirilmesiyle doğru orantılıdır. Bu gibi meselelerin çözümü tarımsal kooperatifçiliğimizin gelişmesiyle bağlantılıdır.

Tarımsal kooperatifçiliğimizin amacı, kısaca, tarımsal üretimi artırmak ve dolayısıyla üreticilerin sosyo/ekonomik durumlarını yükseltmektedir. Üretimin artırılması, tarımsal girdilerin yeterince ve ucuz olarak üreticilerin hizmetine sunulmasına ve üreticilerin modern tarımsal girdileri kullanacak biçimde eğitilmelerine bağlıdır. Bu hale göre tarımsal kooperatifçiliğimizin önce gelen görevi modern, çağdaş tarımsal girdilerin tarımımıza girmesini sağlamaktadır.

Başlangıcından bu yana, başta tarımsal kredi olmak üzere Tarım Kredi Kooperatiflerimiz çalışmalarını bu konular üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Tarımsal kredi, diğer tarımsal girdilerin yanı sıra, amacına uygun kullanılması şartıyla üretimi artırıcı faktörlerin başında gelmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri sağlayabildiği parasal imkanların büyük bir bölümünü tarımsal kredi olarak üreticilerin hizmetine sunmakta artan bölümünü ise diğer tarımsal girdiler için kullanmaktadır.

Bu günkü uygulamasıyla Ulkemizde, tarımsal kredileri konu alan bir başka kooperatif türüne rastlanmamaktadır. Tarımsal alanda kurulan ve işleyebilen diğer kooperatifler daha çok elde edilen ürünün değerlendirilmesi konularında faaliyet göstermektedirler. Bir başka tabirle, bu tür kooperatifler üretimin artırılmasıyla direkt olarak ilgilenmemekte ancak üretimden sonra devreye girmektedirler. Oysa, asıl olan üretimin artırılması yolundaki çalışma ve çabalarıdır. Kaldığı Tarım Kredi Kooperatifleri 1581 sayılı kanunun çıkmasından sonra «çok amaçlı kooperatifçiliğe» yönelmişler ve çalışmalarının arasına ürün değerlendirilmesi konularında almışlardır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin bir başka özelliği yurt düzeyinde yaygın kooperatif olmalarıdır. Bu sayede tarımsal girdiler üreticilerin ayağına kadar götürülmekte bu girdilerin yerinde sağlanmasıyla üreticiler gereksiz bir takım masraflardan kurtulmaktadırlar. Üreticilerin yanı başında o'nun her türlü tarımsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kooperatifin olması azımsanmayacak bir çalışmanın ürünüdür.

Ülkemizin ekonomik durumu, tarımımızın içinde bulunduğu şartlar göz önüne alındığında tarımsal kooperatifçiliğimiz için örnek kooperatifin Tarım Kredi Kooperatifleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Ulkemiz, çok yakın tarihlerde acı bir tecrübe kazanmış ve Tarım Kredi Kooperatifleri dışında bir başka kooperatif türünün Türk köylü ve çiftçisine kabul edilmediğini, edilemediğini anlamıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri 100 yıllık geçmişiyile, Ulkemizin örnek tarımsal kooperatif olma başarısını elde etmiştir. Artık, bir başka tarımsal kooperatif model aramanın anlamı yoktur. Bundan sonra yapılacak çalışma, Tarım Kredi Kooperatiflerinin değişmez model olarak ele alınması ve aksayan yönlerinin düzeltilmesiyle faaliyetlerin kapsamının dahada genişletilmesi olmalıdır.

Tarım ve hayvan ürünlerinin değerlendirilmesi ve değer fiyatını bulması verimi, hasılayı, geliri arttıracığından hem milli hasıla hemde çiftçinin hayat seviyesi yükselmiş olacaktır. Bir köylü ailesinin ortalama kazancının şehirlie eşit olmasını sağlamak amaç olmalıdır. Bu hem sosyal adalete uygun düşer, hemde köyden şehre göçü önleyerek Devleti büyük meselelerle karşı karşıya bırakmaz. Amaca ulaşmak için bir yandan çiftçiyi

aydınlatma eğitim çalışmaları yapılırken, öteyandan Kooperatifçiliğe yeneiminin yerinde olacağı düşünülmektedir. Süt, et, kıl, tavuk, balık, yaş meyva ve sebze gibi hayvan ve toprak ürünlerinin değerlendirilmesi için işleme ve pazarlamasının kooperatifler eliyle yapılması halinde şu fayda ve avantajlar elde edilir :

a — Tek tek çiftçi işletmelerinde mümkün olmayan çağdaş teknolojik fenni usullerin uygulanması için gerekli fırsat doğmuş olur.

b — Ürünün son damlasına kadar değerlendirilme imkanı bulunur.

c — Üreticinin geliri artar, hayat seviyesi yükselir, milli hasıla artar ve maliyet düşer,

d — Boş zamanı artacak çiftçilerin 2. ve 3. ürünlerin istihsaline ve başka faydalı işlere yönelerek ek gelir elde etme imkanları doğar,

e — Devlet kontrolünün ilgili sağlık gıda v.s. mevzuatın uygulanması kolaylaşmış olur.

f — Tüketici güvenilir, sağlıklı, ve kontrolden geçmiş besin ve başka maddelerine kavuşturulmuş olur,

g — Devletin elinin altında ihtisaslı ve güvenilir bir üretim ve ihracat potansiyeliyle fiyat tanzimine yarayacak önemli bir araç bulundurulmuş olur.

Bu iş için yeni sütçülük, tavukçuluk, sebzeçilik, balıkçılık ve benzeri kooperatifleri kurmak yerine değerlendirme görevini; ilgili 1581 sayılı Kanununun 3/b maddesinde bu yönde hüküm bulunduğu, esasen yıllardan beri bu kooperatiflerin çok amaçlı faaliyet gösterdikleri de gözönünde tutularak, Tarım Kredi Kooperatiflerine verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu yola gidildiği takdirde de :

1 — Bazen 1 köyde aynı amaçla faaliyet gösteren kooperatif enflasyonu önlenmiş olacaktır,

2 — Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevcut arazi, bina, depo ve demirbaşlarıyla personelinden faydalanacağından israfa meydan verilmemiş olacaktır,

3 — Türkiye'nin 2246 merkezinde birden hizmete başlama fırsatı doğacaktır,

4 — Kurulacak fabrika ve tesisler için Tarım Kredi Kooperatifleri ve bunların üst kuruluşlarının ve geniş cırtak kitlelerinin destek ve iştiraki sağlanmış olacaktır. Bu da zirai sanayiın gelişmesine ve büyümesine hizmet edecektir.

5 — Tarım Kredi Kooperatiflerinin yetişmiş idari personeli olduğundan ayrıca personel eğitimi için vakit geçirilmesine gerek kalmayacak, yalnız teknik personel sağlamak gerekecektir.

6 — Atatürk tarafından kurulan milli geleneklerimize bağlı Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuvvetlendirilmesiyle Toplumumuzun sağlam ve vazgeçilmez unsurlarından birini korumuş ve kooperatiflere ideoloji ve siyaset sokmak isteyen cereyanların önüne geçilmiş olunacaktır.

SONUÇ OLARAK :

Yakın tarihe kadar Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına genellikle nakti kredi vermekte idiler. Çok amaçlı Kooperatifçilik faaliyetleri yönünden olumlu bir çalışma göstermişlerdir. Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri yapılan son mevzuat değişikliği sonucunda üst örgütlenmesini tamamlamış ve her türlü ekonomik faaliyet içine girerek çok amaçlı hizmet Kooperatifçiliğine dönüşmüştür.

Tahsil edilmiş sermayesi 5.000.000.000.-, özkaynağı 4.000.000.000,—, yedek akçesi 1.000.000.000.— liraya ulaşan Tarım Kredi Kooperatiflerinin ikibine yaklaşan binası ve 25 e yaklaşan iştiraki ve kuruluşuyla bugünkü ekspertiz değeri 30 milyar liranın üzerine çıkmıştır.

Ortağının her türlü kredi ihtiyacını ve tarım girdilerini en uygun şartlarla karşılayan, ürünlerini değerlendiren, yaşama için belli başlı tüketim maddelerini temin eden ve yasanın verdiği diğer görevleri de yapabildiği takdirde, ki şartlar elverişliyse bunlar da yapılacaktır, Tarım Kredi Kooperatifleri tarım alanının ideal bir kuruluşu haline gelecektir. Yasa şartları tam olarak tatbikat alanına intikal ettirilebildiği takdirde tarımda yeni bir model oluşturmaya gerek yoktur. Yasanın boşlukları doldurmak suretiyle tarım alanında ideal kooperatif modeli Tarım Kredi Kooperatifleri olacaktır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin bugünkü teşkilatlandırılması ile her türlü görevi en iyi bir şekilde yapabileceği inancını taşımaktayız.

TÜRKİYE'DE TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFÇİLİĞİN DÜNÜ BUGÜNÜ YARINI

□ Bülent ÖZESEN □

Türkiye'nin genel coğrafi durumu ve ekolojik yapısı, tarımsal faaliyetlerin doğması, büyümesi ve gelişmesi yönünden çok müsait görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğundan buyana Ulusumuzun sosyal yapısında en geniş meslek gurubunu tarımla iştigal eden kesim teşkil etmektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak tarımsal faaliyetler, ekonomide ağırlıklı ve önde gelen sırasını almıştır. Buna bağlı olarak sosyal yapıda, tarımda çalışan insanların yaşantıları ve değer yargıları, eğitim ve öğretimleri, örf ve adetleri ulusal yapıyı teşkil etmektedir.

600 senelik Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itibaren gelişmesi, yükselmesi ve yerini Türkiye Cumhuriyeti Devletine terk etmesi devreleri içerisinde Devlete ekonomik gücünü kazandıran kaynakların başında tarımsal kesim gelir. Nitekim bugün dünyada gıda maddesi ithal etmeyen 9 Devletten birinin Türkiye olduğunun ifadesi her şeyden önce nüfusunun çoğunluğunun tarımla uğraşması sonucudur. Ancak Sanayide olduğu gibi tarım alanında da günümüzün teknolojik gelişmeleri araç ve gereçlerin makineleşmesi, üretim girdilerinde gübre, inlah edilmiş tohum ve zirai mücadele imkanlarının geliştirilmiş olması birim sahadan alınan verimin arttırılmasını sağlamıştır. Bu suretle tarım kesiminde çalışan insan sayısı azalmakla beraber üretim, kalite, standardizasyon ve miktar yönünden artmaktadır.

Ulusların ekonomik karakterlerini çizen her şeyden evvel o ekonomiyeye vücut veren konulardır. Türk ekonomisinin bugün

için temel karakteri, tarımsal oluşudur. Bu nedenle Türkiye'de ekonomik ve sosyal yapıda tarımın yeri ve önemi büyüktür. Nitekim Türkiye'nin ihracat kalemleri içerisinde döviz girdileri yönünden ağırlığını muhafaza eden tarım ürünleridir.

Türkiye'nin tarımsal faaliyetleri her şeyden evvel Dünyanın ekonomik ve ticari faaliyetlerinin ışığı altında ve Türkiye'nin gerçekleri ile ihtiyaçları ve imkanları istikametinde, değişme ve gelişme göstermektedir. Esasen bu şekilde hareket etmesi de zorunludur.

Türkiye'nin ihracat tablosu tetkik edildiğinde döviz getiren gelirlerinin başında tarım ürünlerinin önemi kendini hiç bir tevsire ihtiyaç göstermeksizin ortaya koymaktadır. Bu husus beslenmede olduğu kadar Türkiye'nin uluslararası yaptığı ticarete döviz girdisi yönünden ihmal edilmemesi gereken bir husus olduğunu da kanıtlamaktadır.

Elbette ki sanayileşmenin zorunluluğu inkar edilemez ve reddedilemez. Ancak gelişmiş sanayi ülkeleriyle rekabet edebilmek için gerek teknolojinin gerekse maliyetin ortaya çıkardığı şartların Türkiye lehine gelişmesi ve yerleşmesi yönünde geçecek zaman ve bu hususları sağlamanın güçlükleri de ortadadır.

Sanayileşmenin ve bu alanda diğer ülkelerle eşit şartlarda rekabet edebilmenin kolay ve çabuk olmayacağı ortadadır.

Türkiye'nin ekolojik ve coğrafi yapısı çeşitli tarımsal ürünlerin üretimine çok müsaittir. Birim sahadan alınacak verimin arttırılması ve bu arada istihsal maliyetlerinin üreticiler lehine mümkün olduğu kadar aşağıya çekilmesi, tarımdan sağlanan ekonomik değerlerin artışını sağlayacaktır. Bunun sonucu ise genel olarak Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısının kuvvetlenmesi demektir.

Türkiye'deki sanayileşme hareketinin önemli bir kolunu teşkil eden tarımsal sanayileşme, tarımsal faaliyetlerden doğan ekonomik fayda ve hizmetlerin doğal icabıdır.

Buna bağlı olarak ekonominin güç kazanması istihdam ve vergi kaynaklarının yaratılması demektir.

Yukarıda anahatları ile kısaca deyinmeye çalıştığımız tarımsal faaliyetlerin, günün teknik ve ekonomik şartlarına göre gelişmesini sağlayacak organizasyon içerisinde en önemli faktör Kooperatifleşme hareketidir.

Şüphesiz Kooperatifleşmede fertlerin ekonomik değerlerini ve hizmetlerini bir araya koyarak yeni güç ve kaynak yaratması asıl ve esastır.

Kooperatif, fertlerin tek başına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi şekilde ve maliyet fiatına yapmak üzere dayanışma sureti ile ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir.

Kooperatifçilik hareketi geçen yüz yılın ikinci yarısından itibaren bütün ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısında çok önemli rol oynamaya başlamışlardır. Bugün bir çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Kooperatifçilik önemli bir sosyal ve ekonomik bir hareket olarak kabul edilmekte ve kalkınma ve gelişmede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Hemde o kadar ki son yıllarda ekonomistler Kooperatifleri, Kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak kabul etmeye başlamışlardır.

Kooperatif hareketinin bütünlüğü inkar edilmemekle birlikte tarım Kooperatiflerinin diğer Kooperatif nevilerinden ayrıran özelliklerin var olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Dünyada bir çok ülkede bugün müşterek olarak politik, sosyal ve ekonomik görüş; çiftçilerin tekniğın en modern araçlarını kullanmak suretiyle mümkün olduğunca birim sahadan en yüksek verimin alınması olmaktadır.

Özellikle ekonomik yapısında tarımsal faaliyetlerin ağırlık kazandığı Devletlerin ekonomik gelişmeler sonucu, tarımsal karakterli kooperatiflerin sosyal ve ekonomik fonksiyonları her kes tarafından kabul edildiğinden, dünyada mevcut Kooperatiflerin önemli kısmını tarımsal kooperatifler teşkil etmiştir. Bunun tabii bir sonucu olarak kendi sınırlı güçlerine dayanarak, kurulan üretici işletmelerinin gelişerek durumlarını iyileştirdiği kuruluşlar içerisinde Tarım Kooperatifleri dikkati çekici niteliktedir.

Ekonomilerde Tarım sektörünün gelişmesi ve bundan beklenen faydaların ve hizmetlerin artmasında Kooperatiflerin rolü büyüktür. Ülkemizde de Kooperatifçilik hareketi tarım kesiminde başlamıştır. Tarım sektörünün gelişmesinde tarımsal üretimin artması ve pazarlanması önemlidir. Kooperatif hizmetlerinin başında tarım girdilerini kolay, makul fiatla yeterince

ve zamanında temini hizmetleri asıldır. Bu suretle üretimdeki ihtiyaçların giderilmesi ile ürünlerin pazarlanması tarımsal amaçlı Kooperatiflerde birbirini tamamlayan hizmetlerdir. Tarımla uğraşanların dağınık bölgelerde bulunması ve bünyesinde topladığı çiftçi sayısının çokluğu itibariyle sorunlarının çözümünde ve Hükümetlerin tarımsal politikalarının uygulamalarında Kooperatifleşme hareketi kendini gösterir.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin genel olarak hizmetlerinin yürütülmesinde alınacak mali ve ekonomik sonuçlar, Kooperatiflerin ortakları ve ortak olmayan üreticileri olduğu kadar Ülkenin o konudaki durumunu da sonuca göre müsbet veya menfi yönde etkiler. Bu sebeple tarımsal amaçlı kooperatiflerin ekonomideki yerleri devamlı olarak önemli olmaktadır.

Dünyada Kooperatifçilik hareketleri eski çağlardan itibaren ortaklaşa davranışlar şeklinde başlamıştır. Bu şekildeki hareketler gelişerek günümüzün ekonomik ve sosyal yapılarına uygun modern Kooperatifçilik hareketinin temelini teşkil etmiştir.

Bir devleti avakta tutan, onu güçlü kılan ve fertlerinin gelişimini sağlayan mali ve ekonomik kaynaklarının varlığı ve bunların en iyi şekilde değerlendirilmesidir.

Türk Ulusunun nüfus itibariyle çoğunluğunun tarımla uğraşır olması onun toprağa olan bağlılığının diğer bir ifadeside olmaktadır. Bu husus örf ve adetlerle yaşatıldığı gibi hukuk mevzuatı içerisinde yerini alarak önemini devam ettirmektedir. Gerek İslam hukuku gerekse medeni hukuk mevzuatı bunun canlı ve inkar edilemez örneğidir.

Osmanlı İmparatorluğundan sonra Cumhuriyet Hükümetleri devrinde bu husus önemini ve yerini gelişerek muhafaza etmektedir.

Ülkemizde 1863 yılında Mithat Paşa'nın Niş valisi iken Prct kasabasında kurduğu MEMLEKET SANDIKLARI adı altındaki kuruluşlar, Kooperatifçiliğin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1867 yılında çıkarılan Memleket Sandıkları nizamnamesi ile bu kuruluşlar memleketin her tarafına yayılmıştır. Ancak 1883 yılında çıkarılan diğer bir nizamname ile bu kuruluşlar MENAFİ SANDIKLARI olarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak bir takım güçlükler nedeniyle bunlar 1888 yılında Ziraat Bankası haline getirilmiştir.

1910 yılında Aydın'da İncir üreticilerinin kurduğu teşkilat beklenen hizmeti yapamamıştır. 1914 yılında ise yine Aydın İncir üreticileri tarafından «Kooperatif Aydın İncir müstahsilleri ortaklığı» kurularak, bugünkü Tarım Satış Kooperatiflerinin adımı atılmış olmaktadır.

1924 yılında çıkarılan «İtibari Zirai Birlikler» Kanunu ile teşekkül eden kooperatiflerden sonra 1926 yılında Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulan Aydın Bölgesinde Köy itibari Bankalarını görmekteyiz.

1929 yılında yürürlüğe konulan 1470 sayılı Kanunla «İtibari Zirai Birlikleri» kaldırılmış ve «Zirai Kredi Kooperatifleri» kurulmuştur. Bunlarda teşkilatlanmış kredi kooperatifleri olarak faaliyet göstermişlerdir.

1951 yılında Pancar tarımının geliştirilmesini sağlamak üzere pancar üreticileri ile Şeker Şirketi arasında Adapazrında ilk olarak pancar ekicileri istihsal kooperatifleri kurularak Türkiye'de yayılmış ve gelişmiştir.

Kooperatiflerin ilk birliği 25.Mayıs.1933'de Aydın'da «Aydın Zirai Satış Kooperatifi İttihadı» adı altında kurulmuştur. 1937 Yılında bunların gelişmiş örneklerini görüyoruz. Nitekim Yurdumuzun sosyal ve ekonomik yapısı duyulan ihtiyaç gereği, tarımsal karakterli kooperatifler çoğalarak gelişmişlerdir.

Yurdumuzun Büyük Kurtarıcısı ve Devletimizin kurucusu ulu önder Atatürk Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bu konudaki ekonomik felsefesi ve teşebbüslerin önem ve önceliğini ortaya koyan ve tutumları ile bu konuda da önderlik görevini yapmıştır.

Cumhuriyet devrinde Kooperatifçiliğin önemi yönünden ATATÜRK'ün 1.Kasım.1929 günü TÜRKİYE BUYÜK MİLLET MECLİSİ'nde Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu yürürlüğe girmesi vesilesi ile verdiği demeçte;

«Bu yıl Zirai Kooperatif teşkilatına başlanmış olması bilhassa memnuniyetimizi mucip oluyor. Bu kooperatifleri memleketin her tarafına teşmil etmeyi ziyadesiyle iltizam ediyoruz» demektedir.

27 Ocak 1931 Günü İzmir Kongresinde yapmış olduğu konuşmada ise «Kooperatiflerin Halk ve Aydınların teşebbüsü ile

fiil alanına geçen değerli hasılları görülmektedir». şeklinde ifade etmekte olup, büyük ATATURK aynı yılın 1 Şubatında İzmir Ticaret Odasında yaptığı konuşmada ise Kooperatifçilik hakkında teşvikini daha da kuvvetlendirerek «Ege İktisat Mıntıkasındaki bütün insanların hasıllarını ve gayretlerini birleştirmesi muhakkak feyizli neticeler verecektir. Türkiye'nin sayı, hayat ve mevcudiyetini mütalaa edince birleşmeden mütevellit fayda ve menfaatlerin çok büyük olacağı kanaatine varacağımızdan şüphe etmiyorum». demişlerdir.

Bı anlayışların ışığı altında 1935 yılında BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE Tarımsal faaliyetleri düzenleyen ve tarımsal Kooperatiflere yeniden vücut veren 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu sevk edilerek çıkarılmıştır.

Devletimizin kurucusu büyük ATATURK aynı yıl Silifke'ye bağlı TEKİR ÇİFTLİĞİ Tarım Kredi Kooperatifine bir numara ile ortak olarak Kooperatifçilik konusuna olan inancını ve bu yolla Tarımsal faaliyetlerin Türk ekonomisindeki yerini ve gücünü canlı olarak ortaya koymuş ve Türk çiftçisine tarımsal faaliyetlerinde Koopertifleşmenin faydasını ve takip edilmesi gereken yolu bizzat göstermiş olmaktadır.

Güzel Silifke'mizin Türk Kooperatifçilik tarihinde bu müstesna ve fevkalade şerefli yeri bütün Türk çiftçileri için ebediyen öğünülecek ve gurur duyulacak bir belgedir.

Cumhuriyet devrinde kooperatifçilik konusunda yapılan çalışmalar hukuk alanında da kendini göstermiş ve bu suretle Türk Ticaret Kanunu bünyesinde yer alan Kooperatifçilik konusu 1969 yılında 1163 sayılı Kanun olarak müstakilen Hukuk alanına girmiştir. Bundan sonra en önemli kanun olarak 1972 yılında kabul edilen «Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri» ait 1581 sayılı kanunu görüyoruz. Bu suretle Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birlikleri ve Merkez Birlikleri şeklinde yeniden organize edilerek tarımsal amaçlı Kooperatiflerin en büyüğü kurulmuş olmaktadır.

Türkiye'de tarımsal amaçlı Kooperatiflerin ekonomik güçleri itibarıyla hizmetleri ve tesirlerini ortaya koyan pancar Kooperatifleri, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Merkez Birliği ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri tamamen tarıma dönük kooperatiflerdir.

Özellikle Kooperatifler ekonomik kuruluşlardır. Üretimden sonra pazarlama güçleri ile bölge ve yurt ekonomisinde kendini kabul ettiren Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri 2834 sayılı Kanununun 17. maddesinin c fıkrası gereğince Devlet adına destekleme ürün alımları yapmakla ayrı bir karakterde ortaya koymaktadır.

Diğer tarımsal amaçlı Kooperatiflerin üretime muhtelif safhalarda sağladığı imkanların yanısıra ürünü iyileştirmesi, ortak ürünlerine devamlı pazar ve alıcı bulmak, yerine göre bunları işleyerek satmak, makul ve zamanında üretim için girdiler temin etmek, ürün maliyetini düşürmek, iç ve dış pazarlarda tanıtılarak satışını sağlamak, amaç ve hizmetleri bu Kooperatiflerin kuruluş gayeleridir.

Özellikle ihracata dönük ürünlerin pazarlanmasında önemli rol oynayan Tarım Satış Kooperatifleri üreticiye olduğu kadar tüketici yönünden de hizmetler getirmektedir.

Ülkemizin ekonomik yapısı gereği tarımsal amaçlı kooperatifler önem kazanmıştır. Bu husus aynı zamanda ulus yapısının tarım sektörünün çoğunluğundan da ileri gelmektedir. Bu gün Türkiye'de Dünyada olduğu gibi gelişme ve kalkınma için ihracatta sanayi ürünlerine doğru kayılması ekonomik ve ticari yapının gereği olmaktadır. Ancak bu amaca ulaşabilmek için öncelikle tarımsal sanayi kuruluşlarına yer verilmek suretiyle Türkiye'de gidilmektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri bu konuda canlı ve ciddi örnekler vermektedir. Birliklerin elindeki tarımsal karakterli sanayi kuruluşları ihracata dönük olduğu kadar Personel intihdamı ve vergi kaynağında yaratma yönünde dikkati çekmektedir.

Ancak kanaatimizce üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri ekonomik politika gereği tarımsal amaçlı Kooperatiflerin tabi oldukları mevzuat hükümleri başta olmak üzere günün ekonomik şartlarına göre yeniden düzenlemek mecburiyetinde olduğudur.

Özel Hukuk hükümlerine tabi bu kuruluşların başta finansman olarak ele alınacak konularında özellikle Ticaret hayatının gerekli kıldığı sübleks tanınmalıdır. Bu suretle ortak olan ve olmayan üreticilerin ürünlerini iç ve dış pazarda tacir gibi değer-

lendirebilecek kooperatifler ortaklarına, yurt ekonomisine faydalı hizmetler getirecektir. Hizmet alanlarının genişliği ve ortak sayısının çokluğu ile işigal konusu ürünlerin ihracat tipi olması karşısında tarımsal amaçlı bu tip kooperatiflere ve Birliklerine değişen ve gelişen ekonomik şartlara göre ancak hükümet seviyesinde eğilmek mecburiyeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde halen memleket nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden üreticilerin korunmasında doğabilecek aksamlar ekonomik yapıda olduğu kadar sosyal yapıda da menfi etkiler doğurabilir.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin ülkemizin sosyal ve ekonomik yapısındaki yeri yukardaki açıklamalarda arz ve izah edilmiştir. Tarımsal amaçlı kooperatiflerin bu gün içinde bulunduğu darboğazların giderilerek gelişen ekonomik şartlara göre yeniden organize edilmesine her şeyden evvel kredi ve işleyişi yönünden müstakil bir kooperatifler Bankasına kavuşturulmasında maliyet dahil bir çok yönden yarar vardır.

Genel sevk ve idarede ademi merkeziyet sisteminin geliştirilmesi ve kooperatiflere çok amaçlı hizmet imkanları verilmesi suretiyle ekonomik ve mali gücü kuvvetlendirilmelidir.

İdari yapıda; eğitim, öğretim ve tecrübeye yer veren mevzuat hükümleri dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde Kooperatifler tecrübe sahası olarak kullanılmak olmaktadır.

Pazarlamaya ağırlık veren Kooperatiflerin dış piyasalarla irtibatı yönünden tacir gibi hareket etme imkanı sağlanmalıdır.

Kooperatiflerin amaç ve ilkeleri üreticilere devlet eliyle tanıtılmalıdır.

Kooperatiflerin yatırım ve proje çalışmaları devlet eliyle ücretsiz deruhte ve kontrol edilmelidir.

Büyük üretici kitlelerini bünyesinde toplayan tarımsal amaçlı Kooperatiflerin Zirai teknolojinin gelişmesinin her safhası Kooperatiflere devlet eliyle ücretsiz intikal ettirilmelidir.

Kooperatiflerin hizmetlerini yürütmedeki işleyiş ve kontrolü sübjektif değer yargılarından mutlaka kurtarılmalıdır.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin genel ekonomik yapı içerisinde devletçe teşvik ve himaye kaarkteri yeterli ve zamanında olmalıdır.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin doğru, verimli, çalışması veya bunun aksi manada durumu halinde doğacak milli hasıla kaybı itibariyle tarımsal amaçlı Kooperatiflerin ekonomik faaliyetleri düzenli şekilde yürütülmesinde hükümetçe mali, hukuki ve ekonomik tedbirlerin bir bütün olarak ve devamlı nitelikte evvelden bilinecek şekilde ortaya konmalıdır.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin işleyişinde hükümetçe ortaya konacak politikaların prensipleri Kooperatifçilik hizmetlerine ters olmamalıdır. Aynı şekilde ekonomik prensip ve politikaların binlerce üretici yönünden kooperatifçilik faaliyetlerini yaşatıcı, geliştirici vasfı değişmemelidir. Kooperatif ortaklarının, vergi mevzuatı içerisinde yeri ve önemi verginin prensipleri saklı kalmak suretiyle tarımsal faaliyeti ve Kooperatifçiliği tamamlayıcı ve geliştirici nitelikte olmalıdır.

Türkiye'mizin ekonomik yapısı bugün için tarımsal karakterli olduğuna göre bu konudaki sorunların çözümünde Kooperatifleşme faydalı ve zorunludur. Kooperatifleşmede, geniş üretici kitlelerinin dağınıklığı ve organize edilmemesi halinde hükümetlerin tarıma ait ekonomik politikalarını sağlıklı yürütmesini engelleyecektir. Bu gün tarımsal amaçlı kooperatiflerin mevcut kaynaklar itibariyle dağınık ve çeşitli mercilere bağlı olması ve ayrı ayrı Kooperatif tipleri olarak görülmesi mevcut kaynakların ve zamanın israfına neden olmaktadır.

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına uygun tarımsal amaçlı Kooperatif çeşitlerinin ve mevzuatının ele alınarak tesbitinde zaruret olduğu kanaatındayız.

Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin ve mevzuatlarının günümüzün ekonomik şartları içerisinde ele alınması suretiyle başta finansman olmak üzere işleyiş, kontrol, verimin artırılması ve üreticinin eğitim ve öğretimi ile iç ve dış pazarlama sorunlarının çözümüne yaklaşılmış olunacaktır.

Bu gün için tarımsal amaçlı kooperatiflerde ortaklık faaliyetleri yeterli düzeyde değildir. Kooperatifleşmeyi teşvik edici ve Kooperatiflerin yöneticilere göre değil ihtiyaç ve gerçeklere göre ekonomik faaliyetlerini aksamadan sürdürecektir sistem ve mevzuatın oluşturulması acil ihtiyaç niteliğindedir. Tarımsal amaçlı Kooperatiflerin kredi işleyişlerinde önemli yeri olan diğer

kurum ve kuruluşlarında Kooperatifçiliğin gelişmesine yardımcı olacak nitelikte bir yapıya yeniden kavuşturulması ve bu suretle Kooperatifçilik hareketinin bir bütün olarak yürümesini saklamak zorunludur. Bugün için işletme, depolama ile iç ve dış pazarlama kapasiteleri dikkate alındığında tarımsal amaçlı olup, Birlikler halinde teşkilatlanmış Kooperatiflerin üst kuruluşlarada kavuşturulması suretiyle sorunlarına çözüm getirilmesi uygun olacaktır.

Sayıları her geçen gün artan tarımsal amaçlı Kooperatiflerin sorunlarının çoğunluğu genelde aynı kaynaktan doğmaktadır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinde uygulanan devlet destekleme alımlarının Birliklerin hakiki varlıklarını devamlı yaşatacak yeni bir düzenlemeye kavuşturması gerekmektedir. Bu suretle hazine zararlarının azaltılması ve hemde kooperatifin kuruluştaki esas gayesine uygun olarak ekonomik faaliyetlerine devamı sağlanmış olacaktır. Aksi takdirde Birlikler destekleme alımlarının devamına göre var veya yok olma noktasına ister istemez gelmektedir.

Demokratik nizamın en güzel örneği Kooperatif kuruluşlarıdır. Bu nedenle Kooperatiflerin yaşatılması sadece ekonomik olmayıp aynı zamanda sosyal yönüyle de faydalıdır. Fertlerin müşterek ihtiyaçları ve sorunlarının elbirliği ile ve karşılıklı dayanışma içerisinde çözümünü sağlaması burada doğmaktadır. Bu durum memleket bütünlüğünün diğer bir ifadesi olmaktadır.

Günümüzde tarımsal amaçlı kooperatiflerin her şeyden evvel bölge ve yurt ekonomisi ile sosyal yapısına uygun şekli kuruluş ve işleyişini bu konudaki ekonomik yapının temel taşlarının sağlanacağı olacaktır.

Üretici yurttaşların ekonomik mükeddaratlarını bağladığı tarımsal amaçlı Kooperatiflerin ekonomik şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi ortakları, milleti ve Devleti kuvvetli kılar. Memleketimizin kurtarıcısı Devletimizin kurucusu büyük ATATURK'ün Cumhuriyetin ilk devrelerinde işaret buyurdıkları tarımsal amaçlı kooperatifleri Büyük ATATURK'ün doğumunun 100. yılında ve Silifke'de bu vesile ile ele alınması cidden büyük değer ve mana taşımaktadır.

Köylüsü ile kentlisi ile bir bütün olan büyük Türk Milletinin ATATÜRK'e bağlılığı ve saygısının ifadesi onun gösterdiği yolda olmasıdır.

Yarının Tarımsal amaçlı Kooperatiflerinin bugünden daha mükemmel olacağı ortakları Büyük Atatürk'ün doğumunun 100 ncü yılında bizzat 1 numaralı ortak olarak kaydını yaptığı Siflikede, Tarımsal amaçlı kooperasiiler konusunu bir kere daha tanıtmak fırsatını veren Türk Kooperatifçilik Kurumuna saygı ve şükran duygularımızı sunarken olan ve olmayan bütün üreticilere daha büyük hizmetler sağlayacağı inancı ile hepinizi saygı ile selamlarım.

GERÇEK GARANTI

her zaman

BASAK SİGORTA

her yerde

ÜSTÜN HİZMET

HARBİYE/İSTANBUL Tel : 48 42 00

dünya'nın en büyük
500
bankası arasında
bulunmak bizim değil
sizlerin eseridir.

T.C. ZİRAAT BANKASI

Ustanın Çırağına Öğüdü

Dejira Reklamcılık

"İs sahibi olmak için işi bilmek yetmez.

Gerçekten de öyle. Hem kendinize, hem de yurt katkımına birşeyler katmak için iş yapacak krediye ihtiyacınız vardır. Küçük Esnaf ve Sanatkarı kredi vererek besleyen ve destekleyen bir banka biliyor usta. Onun için söyle getiriyor sözünün gerisini.

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**

ile işbirliği Yap

Türkiye Emlak Kredi Bankası
bugüne kadar 350.000 yurtdaşımızı
ev sahibi yaptı.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

"size avantaj sağlar"

doğru

Ö

TÖBANK

"güçlü bankadır"

A&D

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of
The Turkish Co-operative Association

Nurettin HAZAR

Editorial Board

Kâzım SEÇER

Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ - Aydın İMAMOĞLU - Nail TAN
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Nurettin HAZAR	: President
Niyazi YÜKSEL	: Vice President
Kâzım SEÇER	: Treasurer
Eüilent AKBAŞ	: Member
Cevdet ALAGÖZ	: »
Hikmet BİÇENTÜRK	: »
Doç. Dr. Rasih DEMİRCİ	: »
Şenol ERDOĞAN	: »
Mehmet GÖNEN	: »
Aydın İMAMOĞLU	: »
Ayhan İNAL	: »
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	: »
Akın ŞEHİRLİOĞLU	: »
Nail TAN	: »
Özdemir ÜNSAL	: »

BOARD OR AUDITORS

Sezai YÖRÜK	: President
Turan TEKELİ	: Member
Ömer Nafi GÜVENLİ	: »

